

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

**СВІРКО СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА**

УДК 351.72:336.14

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНОЮ  
БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

**АВТОРЕФЕРАТ**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
доктора наук з державного управління

**Миколаїв – 2021**

Дисертацією є рукопис  
Робота виконана в Державному університеті «Житомирська політехніка»  
Міністерства освіти і науки України (м. Житомир)

**Офіційні опоненти:** доктор наук з державного управління, професор  
**ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,**  
начальник навчально-науково-виробничого  
центру Національного університету цивільного  
захисту України

доктор наук з державного управління, доцент  
**ВАСИЛЬЄВА Наталія Вікторівна,**  
професор кафедри регіональної політики  
Київського національного університету імені  
Тараса Шевченка

доктор наук з державного управління, доцент  
**СТОЯН Олександра Юріївна,**  
завідуюча кафедри менеджменту  
Чорноморського національного університету  
імені Петра Могили

Захист відбудеться «10» вересня 2021 року о «14-00» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.03 у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, ауд. 5-107.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили (54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10).

Автореферат розісланий *10 серпня 2021 р.*

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Антонова

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність дослідження.** Державне управління в Україні знаходиться на етапі активного опанування широкого об'єктного спектру, який пояснюється традиційно надзвичайно значущою роллю нашої держави в житті суспільства. Одним з центральних його сегментів за сучасних умов виступає державна безпека в усій структурі її складових. Остання ідентифікується по-різному, втім, точкою перетину векторних наукових підходів виступає економічна безпека. Серед інших елементів економічної безпеки чільне місце обіймає бюджетна безпека, природа якої визначає її первісну позицію у сукупності інших видів та підвидів державної безпеки: йдеться про її фінансово-забезпечувальну роль. Така визначна характеристика бюджетної безпеки автоматично мала б привертати увагу не тільки практиків, а й науковців в сфері державного управління. Втім, сучасні підходи до опрацювання її проблематики в державно-управлінському аспекті вирізняється певною безсистемністю та фрагментарністю, а наукове опанування поодиноких аспектів останньої без урахування її докорінної сутності, зв'язку та підрядності безумовно забезпечує приріст виключно схоластичних знань. Водночас розуміння дійсної природи поняття "бюджетна безпека", глибинне опрацювання її базових положень, вірна ідентифікація чинників, загроз та ризиків уможливить формування науково-обґрунтованих теоретико-методологічних позицій державного управління бюджетною безпекою, що, в свою чергу, забезпечить реалізацію завдання з розбудови дієвих механізмів державного управління бюджетною безпекою. Таке завдання продиктовано практикою суспільного життя, зокрема: невтішним фінансовим станом нашої країни та складною політичною ситуацією в ній, світовою економічною рецесією та фактичними і очікуваними наслідками пандемії коронавірусної хвороби-2019 та іншими детермінантами. З огляду на вищевказане проведення ґрунтовного комплексного наукового дослідження проблематики державного управління бюджетною безпекою є вкрай необхідним та актуальним.

Питання державного управління у різні часи розглядали такі вчені як: В. Авер'янов, А. Антонов, Л. Антонова, Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Беглиця, О. Борисенко, С. Бела, Н. Васильєва, Н. Виноградова, А. Дегтяр, С. Домбровська, О. Євсюков, В. Ємельянов, М. Івашов, О. Ляш, Ю. Кальниш, В. Князєв, Г. Коваль, В. Коврегін, Ю. Ковбасюк, І. Лопушинський, В. Луговий, С. Майстер, Н. Нижник, О. Оболенський, Д. Плеханов, С. Полторац, А. Помази-Пономаренко, І. Приходько, В. Садковий, Г. Ситник, В. Сиченко, С. Сорока, В. Степанов, О. Стоян, Ю. Сурмін, С. Хаджирадаєва, Д. Юрковський та інші. Проблематику теорії та практики економічної безпеки опанували вчені: В. Горбулін, О. Барановський, О. Власюк, А. Качинський, Г. Ситник, А. Семенченко, Я. Жаліло, А. Сухоруков, О. Шнипко, В. Мунтіян, В. Шлемко, В. Кириленко, З. Варналій, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Сенчагов, М. Коваленко, О. Користін, В. Нижник, Н. Абелгузин, В. Богомоллов, Я. Чернятевич. Опрацюванню питань державного управління економічною безпекою присвячені праці вчених: Л. Акімової, Н. Васильєвої, З. Г'бур, П. Дмитрука, С. Домбровської, С. Завгородньої, Т. Іванової, В. Котковського, А. Плакіді, О. Стоян, Н. Ткачової. Напряму науки про державне управління бюджетною безпекою представлений поодинокими працями науковців: Н. Залізко А. Кулінської, Т. Луцик-Дубової, Т. Яковенко. Віддаючи належне науковим здобуткам попередників, акцентуємо на відсутності теоретичного підґрунтя та методологічних засад державного управління бюджетною безпекою, а також жодній спробі розбудови механізмів державного управління

бюджетною безпекою. Все вищеперераховане підтверджує актуальність обраної тематики дослідження та своєчасність власне останнього.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного університету “Житомирська політехніка”, а саме: “Політика щодо біженців та внутрішньо переміщених осіб при загрозах національній безпеці та постконфліктному стані економіки” (номер державної реєстрації 0117U006473), де автором досліджено внутрішні й зовнішні виклики бюджетній безпеці України в умовах масової міграції та великого переселення народів; “Механізми економічно-екологічної реабілітації суб’єктів господарювання від надзвичайних ситуацій, бойових дій як складова національної безпеки” (номер державної реєстрації 0116U005482), у якій автор запропонував бюджетні складові механізму державного управління національною безпекою у контексті протидії економічно-екологічним загрозам у надзвичайних ситуаціях; “Трансформація соціальної відповідальності бізнесу в умовах гібридної війни” (номер державної реєстрації 0117U006477), у межах якої автор здійснив аналіз бюджетної безпеки в контексті дії відповідних чинників та ризиків; “Забезпечення економічної безпеки територіальних виробничих комплексів” (номер державної реєстрації 0120U103443), за якою автор проаналізував вплив рівня бюджетної безпеки регіону на економічну безпеку виробничих комплексів.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є розбудова теоретико-методологічних положень та практичних механізмів державного управління бюджетною безпекою України.

На досягнення поставленої мети спрямовано вирішення таких завдань:

- дослідити та розвинути сутнісне наповнення дефініції “бюджетна безпека” та розкрити її змістовну і функціональну характеристики;
- опрацювати нормативне-правове забезпечення державного управління бюджетною безпекою з метою формування його регламентаційної моделі;
- розвинути методологічні положення державного управління бюджетною безпекою через: розширення понятійно-категоріального апарату науки про державне управління, опрацювання функціонального складу державного управління бюджетною безпекою, дослідження принципів, методів державного управління бюджетною безпекою;
- розвинути фундаментальні положення загального механізму державного управління бюджетною безпекою та сформулювати пропозиції щодо їх формалізації;
- сформулювати положення процесу інституалізації державного управління бюджетною безпекою та реалізувати його на практиці;
- розглянути еволюційні аспекти розвитку державного управління бюджетною безпекою та сформулювати періодизацію такого розвитку, провести оцінку сучасного стану розвитку державного управління бюджетною безпекою та визначити її результативні індикативні показники;
- удосконалити оціночно-індикативні підходи в державному управлінні бюджетною безпекою;
- розбудувати поелементні механізми державного управління бюджетною безпекою в межах загального механізму державного управління бюджетною безпекою;
- визначити чинники бюджетної безпеки та сформулювати класифікацію її загроз;

– розробити положення державної політики в сфері бюджетної безпеки та сформулювати пропозиції щодо її розвитку в контексті пріоритетних напрямів, а також актуалізувати стратегічні орієнтири державного управління бюджетною безпекою та доречно розширити їх положення;

– ідентифікувати положення стратегічного аудиту державної політики та стратегії розвитку в контексті державно-управлінського впливу на бюджетну безпеку;

*Об'єктом дослідження* виступила бюджетна безпека України.

*Предметом дослідження* стали теоретико-методологічні та практичні положення механізмів державного управління бюджетною безпекою.

**Методи дослідження.** Методологічною основою дослідження виступили загально-філософські, загальнонаукові методи теоретичного та емпіричного рівнів, а також спеціальні методи пізнання явищ та процесів в межах державного управління бюджетною безпекою. Для визначення місця бюджетної безпеки в державній безпеці застосовано методи теоретичного узагальнення, компаративного аналізу та конкретизації, індукції та дедукції, групування, абстрагування (п. 1.1). З метою понятійного уточнення бюджетної безпеки та розвитку її змістовної характеристики застосовано методи теоретичного узагальнення, систематизації, компаративного аналізу та конкретизації, порівняння, групування, індукції та дедукції, причинно-наслідкових зв'язків, логіки та класифікації (п. 1.2). За допомогою методів теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, моделювання та формалізації, логіки та класифікації розбудовано регламентаційну модель державного управління бюджетною безпекою (п. 1.3). Формування теоретичних підвалин державного управління бюджетною безпекою стало можливим через застосування методів теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, групування, індукції та дедукції, систематизації, абстрактно-логічного методу (п. 2.1). Розбудова методологічних положень державного управління бюджетною безпекою здійснена за використання методів теоретичного узагальнення та систематизації, моделювання, синергічного підходу, моделювання, компаративного аналізу та конкретизації, формалізації (п. 2.2). Формуванню інституціональної моделі державного управління бюджетною безпекою сприяли методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, абстрактно-логічний метод, моделювання, формалізації (п. 2.3). В процесі дослідження питань історії розвитку державного управління бюджетною безпекою було застосовано методи теоретичного узагальнення, історичного аналізу, логіки та класифікації (п. 3.1). Задля визначення та оцінки стану державного управління бюджетною безпекою були застосовані методи теоретичного узагальнення, статистичного аналізу, логіки, індукції та дедукції (п. 3.2). З метою удосконалення оціночно-індикативної складової державного управління бюджетною безпекою було використано методи функціонального аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрактно-логічний метод, системний підхід, (п. 3.3). В процесі розбудови практичних елементних механізмів державного управління бюджетною безпекою застосовано методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, формалізації, моделювання, конкретизації, абстрактно-логічний метод, логіки та класифікації (п. 4.1-4.3). Опрацювання політико-стратегічних положень державного управління бюджетною безпекою відбулось за використання системного підходу, критичного аналізу, узагальнення, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, моделювання, абстрактно-логічного підходу (п. 5.1-5.3).

*Інформаційною базою дослідження* виступили наукові джерела (монографічні праці, публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем розвитку теорії і методології

державного управління, бюджетної системи, бюджетного процесу, бюджетних відносин та механізмів, концепції сталого розвитку, економічної теорії, філософії науки; матеріали науково-практичних конференцій і семінарів); офіційні документи (нормативно-правові акти України з питань національної безпеки, державних фінансів, бюджетної системи, бюджетної безпеки, державного управління); офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної казначейської служби України; довідкові та інформаційні видання і інтернет-ресурси.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в розвитку теоретико-методологічних положень державного управління бюджетною безпекою та розбудові її механізмів.

Основні позиції наукової новизни полягають у наступному:

*вперше:*

– розроблено модель інтегрального механізму державного управління бюджетною безпекою як формалізованого уявлення про нерозривно об'єднану сукупність різних механізмів державного управління останньою в загальній канві компонентів (мета, принципи, функції, методи, технології, інструменти, важелі, стимули, забезпечення, практичні заходи). Вона містить такі блоки комплексних механізмів: каркасно-забезпечувальний (включає ієрархічно-координаційний та інформаційно-комунікаційний механізми), функціонально-вузловий (включає директивно-функціональний, політико-стратегічний та фінансово-бюджетний механізми), соціально забезпечувальний (включає мотиваційно-стимулюючий, морально-етичний та соціально-психологічний механізми). На розбудову вказаної моделі сформовано визначення поняття “механізму державного управління бюджетною безпекою”, під яким пропонується розуміти множину взаємопов'язаних методологічних та організаційних компонентів, які у своєму логічному причинно-наслідковому дієвому зв'язку відбивають власне змістовно-структурне наповнення вищевказаної системи та послідовність вищевказаного процесу в просторі та часі, за допомогою яких здійснюється керівний вплив на бюджетну безпеку. Реалізація даних розробок забезпечить формування результативної та ефективної системи державного управління бюджетною безпекою;

– сформовано ієрархічно-координаційний, інформаційно-комунікаційний та соціально-психологічний механізми державного управління бюджетною безпекою, а також канву їх компонентів. Зазначені розробки стали можливими завдяки: ідентифікації та доповненню управлінських зв'язків суб'єктного поля державного управління бюджетною безпекою в розрізі субординаційних, координаційних, реординаційних видів останніх; розвитку класифікації інформаційних потоків управлінської діяльності та умотивуванні ключових ознак щодо розбудови механізму (за видами та за часом); визначенню організаційних етапів розбудови механізму та їх реалізацію; виокремленню цільових інструментальних сегментів (підготовка, перепідготовка, самопідготовка), керівних органів процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою, учасників процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою за видами освіти. Його запровадження сприятиме розбудові та упорядкуванню управлінських зв'язків, уможливить створення науково-обґрунтованих, оптимальних та вивірених інформаційних зв'язків прямої та зворотної дії, сприятиме створенню свідомої логічно кумулятивної вікової інформаційної основи для активної участі громадськості в межах державного управління бюджетною безпекою;

– розроблено комплексний функціонально-вузловий механізм державного управління бюджетною безпекою з відповідною канвою компонентів в розрізі його складових: директивно-функціонального, політико-стратегічного, фінансово-бюджетного механізмів. Він передбачає ідентифікацію ситуаційного та консервативного поля стадій та етапів прийняття державних управлінських рішень щодо бюджетної безпеки, а також суб'єктної участі щодо кожного з етапів останнього. Така розробка стала можливою через: визначення змісту поняття прийняттям державно-управлінських рішень щодо бюджетної безпеки (науково-обґрунтований процес формування професійної результативної відповіді суб'єктами управління бюджетною безпекою на фактичну або прогнозну ситуацію щодо бюджетної безпеки в країні в умовах альтернативності вибору з послідовним її правничим заключенням); формування стадій та етапів процесу прийняття управлінських рішень в сфері державного управління бюджетною безпекою загалом; поетапної та поетапної розбудови порядку прийняття управлінських рішень в межах директивно-функціонального, політико-стратегічного та фінансово-бюджетного механізмів. Це дозволить здійснювати підготовку, формування, легітимізацію та реалізацію державно-управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки на принципово новому науково-обґрунтованому рівні з максимальною результативністю та ефективністю;

*удосконалено:*

– нормативно-правове забезпечення державного управління бюджетною безпекою через: класифікацію угруповання регламентів сфери керівного впливу на бюджетну безпеку (за: об'єктивними складовими, рівнем бюджету, ступенем впливу, функціями державного управління); формування моделі нормативного забезпечення державного управління бюджетною безпекою; аналіз, обґрунтування та розробку пропозицій щодо внесення змін до Конституції України, Закону України “Про національну безпеку України”, Бюджетного кодексу України, Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”. Закріплення необхідних положень з державного управління бюджетною безпекою у регламентаційних документах, які прямо чи опосередковано регулюють питання щодо бюджетної безпеки, сприятиме фактичному його відтворенню;

– інституціональні положення державного управління бюджетною безпекою через: трактування поняття інституалізація державного управління бюджетною безпекою (процес ідентифікації відповідних інститутів, формалізації та систематизації фундаментальних положень, їх зв'язків, комунікацій в межах державного управління бюджетною безпекою зокрема та загалом, в цілому або в контексті відповідного фокусного запиту); її безпосереднє проведення в розрізі суб'єктів прямої та опосередкованої управлінської дії; сформовану динамічно-функціональну інституціональну модель державного управління бюджетною безпекою як основу реалізації загальних та спеціальних функцій державного управління бюджетною безпекою в їх динаміці в межах інституційного середовища останнього. Реалізація на практиці цих положень сприятиме підвищенню ефективності та результативності державного управління бюджетною безпекою;

– оціночно-індикативні інструменти державного управління бюджетною безпекою шляхом змішаного компілятивного та авторського формування системи індикаторів бюджетної безпеки у такому складі показників: відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %; відношення дефіциту/профіциту бюджетних та

позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління до ВВП, %; рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %; відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %; відношення обсягу наданих трансфертів з державного бюджету до ВВП, %; рівень тінізації доходів зведеного бюджету, %; рівень виконання видаткової частини зведеного бюджету, %; а також значення індикаторів для нормування та вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексів бюджетної безпеки. Їх запровадження дозволить здійснити необхідні корективи в методиці розрахунку бюджетної безпеки задля забезпечення функціональної точності та факторної достовірності отриманого результативного показника рівня бюджетної безпеки.

– тактичні і стратегічні положення державного управління бюджетною безпекою через: обґрунтування та формулювання доповнень до Бюджетного кодексу України та Бюджетної декларації на 2020-2022 роки; визначення власне поняття “державне стратегічне управління бюджетною безпекою” (підсистема державного управління бюджетною безпекою, що призвана забезпечити стратегічний розвиток бюджетної безпеки через формування довгострокових цілей і завдань, заходів з досягнення такого розвитку за наявності системи забезпечення їх реалізації); обґрунтування концептуальних положень фінансової безпеки України як підґрунтя Стратегії фінансової безпеки нашої країни (з виокремленням розділу щодо бюджетної безпеки); сформовані та запропоновані зміни до проекту Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року та Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Реалізація на практиці запропонованих положень уможливить в короткі терміни запровадити механізми державного управління бюджетною безпекою;

– елементи методології стратегічного державного управління бюджетною безпекою в частині методу стратегічного аудиту шляхом: визначення поняття “стратегічний аудит державної політики в сфері бюджетної безпеки” (елемент державного управління, функціональна спрямованість якого полягає в попередньому обстеженні та фактичному контролі державного управління в сфері бюджетної безпеки, який здійснюється шляхом опрацювання державних стратегічних рішень та стратегій розвитку щодо забезпечення бюджетної безпеки на предмет їх дієздатності, оптимальності, відповідності, ефективності та фактичного виконання з метою виявлення та оперативного коригування проблемних позицій); формування сукупності його теоретико-методологічних засад. Їх запровадження підвищить ефективність планування та прогнозування в межах державного управління бюджетною безпекою;

*дістали подальший розвиток:*

– теоретичні засади державного управління бюджетною безпекою шляхом: уточнення поняття “бюджетна безпека” (стан фінансової захищеності сектору загального державного управління, що характеризується платоспроможністю та фінансовою стійкістю держави, як економічного суб’єкту, що надає можливість інституціональним одиницям вказаного сектору реалізовувати повноваження на виконання функцій держави максимально результативно та ефективно в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз); ідентифікації її базових позицій; виокремлення зовнішньої, внутрішньої та загальної сфери її впливу; ідентифікації місця бюджетної безпеки в сучасному світі; визначення сукупності її функцій та завдань, а також класифікації бюджетної безпеки. Зазначені пропозиції виступили базовим підґрунтям формування



теоретико-методологічних засад та практичних положень державного управління бюджетною безпекою;

– методологічні засади державного управління бюджетною безпекою та його систему функціонального апарату через: термінологічну ідентифікацію поняття “державне управління бюджетною безпекою” (окремий напрям державного управління державною безпекою, в межах якого через сукупність органів державної влади та інших суб’єктів, діяльність яких повністю або частково спрямована на досягнення, підтримку, розвиток та захист бюджетної безпеки країни, здійснюється цілеспрямований керуючий вплив держави за для забезпечення функціонування та розвитку всіх її функціональних сфер) та розкриття його сутності, що полягає в чотиригранному формопрояві, особливості, елементи та складові якого ідентифіковано; доказ двомірності його змістовно-цільових елементів, що призвело до виокремлення та розробки характеристик функцій внутрішнього (загальні) та зовнішнього (специфічні) впливу; розподіл принципів державного управління бюджетною безпекою на принципи його методології та організації; доповнення класичних принципів специфічними (багатогранності формопрояву; міжгалузевості; багатопрофільної компетентності; інформаційної оперативності); виокремлення 2 рівня організаційних принципів, а саме загальні та формопрояву, з розподілом останніх на 4 групи; розширення методичного підґрунтя державного управління бюджетною безпекою методами: стратегічного аудиту, бюджетного регулювання, стратегічного аналізу. Їх комплексне запровадження дозволить підвищити ефективність поточного та стратегічного державного управління бюджетною безпекою, а отже сприятиме зміцненню фінансових позицій держави;

– методологічна надбудова державного управління бюджетною безпекою шляхом надання характеристики поняттю “державна політика в сфері бюджетної безпеки” (цілеспрямована, безперервна та організована діяльність державних інституцій в сфері бюджетної безпеки з метою її досягнення, стабілізації та зростання); формування класифікації державної політики в сфері бюджетної безпеки за такими ознаками: рівнем бюджету; елементами бюджету; функціями держави; часовим періодом; визначення принципів державної політики в сфері бюджетної безпеки, зокрема: наукової обґрунтованості; верховенства права та законності; спадковості та безперервності; пріоритетності цілей; повноти охоплення; комплексності; кореляції; синергійності структурних елементів; результативності та ефективності; підзвітності та контролю;

– історичні дослідження державного управління бюджетною безпекою, що дозволило обґрунтувати необхідність виокремлення історичних передумов та сучасних чинників державного управління бюджетною безпекою, провести історично-порівняльне та проблемно-хронологічне опрацювання та систематизація інформації щодо розвитку останнього в Україні, на підставі чого запропонувати періодизації розвитку державного управління бюджетною безпекою (початково-попередній етап (VII ст. до н.е. – 1989 р.); установчо-розбудовчий етап (1990 р. – дотепер). Проведене дослідження сучасного стану державного управління бюджетною безпекою через здійснену оцінку рівня бюджетної безпеки, дозволило зробити висновки про невтішний стан бюджетної безпеки, а отже кваліфікувати рівень державного управління бюджетною безпекою як вкрай незадовільний. Задля виправлення такої ситуації на розвитку науково-пізнавального формопрояву державного управління бюджетною безпекою сформовано пропозиції щодо доповнення складу бюджетних програм щодо планування та виконання Державного бюджету України

за такими КПБКВ: 6491010 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері економічної безпеки”; 6491020 “Підготовка та післядипломна освіта кадрів Бюро економічної безпеки України у закладах вищої освіти”; 6501020 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері національної безпеки”; 6521070 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері державної безпеки”. Їх запровадження стане поштовхом до розвитку наукового та освітнього підґрунтя такої діяльності, що надасть можливість підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю;

– класифікація загроз бюджетної безпеки на основі ідентифікації її чинників з виокремленням таких ознакових угруповань: джерело виникнення; сфера спричинення; причини; сфера виникнення; масштаб; форма прояву; рівень бюджетної системи; об’єкт в структурі бюджетів; значущість щодо бюджету; ступінь небезпеки; рівень втрат бюджету; характер бюджетних втрат; періодичність; можливість оцінювання; кореляції до індикативних показників бюджетної безпеки; можливість передбачення та упередження; ймовірність; структура; відкритість інформації. Це дозволило провести логічну кореляцію індикаторів бюджетної безпеки та відповідних ризиків на посилення дієвості державно-управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки.

**Практичне значення одержаних результатів.** Результати, що полягають у розробці та удосконаленні теоретичних і методологічних положень механізмів державного управління бюджетною безпекою, можуть бути використані центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Окремі положення можуть використовуватися для удосконалення підходів в сфері підготовки фахівців з публічного управління та адміністрування.

Основні теоретичні та методологічні позиції дослідження доведені до рівня конкретних розробок, придатних до використання суб’єктами державного управління бюджетною безпекою, зокрема: Житомирською обласною радою (довідка № р-5-22/1445 від 16.08.2020 р.) – пропозиції щодо формування ієрархічно-субординаційного механізму та інституційної моделі державного управління бюджетною безпекою; Житомирською обласною державною адміністрацією (довідка № 4611/2-21/45 від 16.08.2020 р.) – пропозиції щодо функціонально-вузлових механізмів та інституційної моделі державного управління бюджетною безпекою; Управління Служби безпеки України в Житомирській області (довідка № 57/8328 від 24.06.2021 р.) – пропозиції щодо соціально-психологічного механізму та інституційної моделі державного управління бюджетною безпекою. Теоретичні результати дисертації використані Державним університетом “Житомирська політехніка” при підготовці фахівців за освітніми ступенями “бакалавр” та “магістр” за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування” в контексті удосконалення структури та змісту навчально-методичного забезпечення таких навчальних дисциплін: “Державне управління”, “Державна політика в сфері національної безпеки”, “Публічна політика”, “Історично-аналітичний дискурс” (довідка № 44-21.05/627 від 16.03.2021 р.).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові розробки, висновки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистої роботи здобувача, що полягає у дослідженні комплексу теоретико-методологічних та практичних положень механізмів державного управління бюджетною безпекою України.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення дослідження, викладені в дисертації, доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на 3 міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-методичних, науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [26-28].

**Публікації.** За результатами дослідження опубліковано 41 наукову працю загальним обсягом 73,5 друк. арк., з яких: 1 монографія (одноосібна); 24 статті у наукових фахових виданнях (з них – 3 у наукових періодичних виданнях інших держав (в тому числі, 1 стаття у виданнях, внесених до наукометричної бази даних SCOPUS), 21 у виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз); 3 тези доповідей та матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій; та 13 наукових праць в інших виданнях (з них – 5 колективних монографій; 8 статей у виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз), що додатково відображають наукові результати.

**Структура та обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст викладено на 388 сторінках друкованого тексту. Робота містить 43 таблиць, 29 рисунків, 4 додатки. Список використаних джерел нараховує 554 найменування.

### **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ**

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, розкрито її сутність, проаналізовано стан вивчення проблеми за досліджуваним напрямом, відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та інформаційну базу дослідження, розкрито наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру дисертації.

У першому розділі **“Теоретичні положення державного управління бюджетною безпекою”** опрацьовано змістовну характеристику бюджетної безпеки як об'єкту державного управління, її роль та місце, функції та завдання, класифікацію, а також формалізовано регламентаційну модель державного управління бюджетною безпекою.

Бюджетна безпека виступає елементом економічної безпеки у складі фінансової безпеки, а тому переважним чином опрацьовувалась саме в економічній сфері наукового пошуку. Положення державного управління бюджетною безпекою фактично не зазнали розвитку, що вкрай негативно впливає на її рівень. Задля розбудови теоретичних позицій державного управління бюджетною безпекою, на підставі аналізу підходів до визначення поняття, прямої субординаційної підрядності бюджетної безпеки, беручи до уваги вимоги щодо діяльності державних інституцій та суб'єктів, базуючись на законах формальної логіки, умотивовано поняття “бюджетна безпека” трактувати як стан фінансової захищеності сектору загального державного управління, що характеризується платоспроможністю та фінансовою стійкістю держави, як економічного суб'єкту, що надає можливість інституціональним одиницям вказаного сектору реалізовувати повноваження на виконання функцій держави максимально результативно та ефективно в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз. Такий підхід забезпечує як коректне трактування бюджетної безпеки в межах вітчизняної і світової управлінської та економічної теорії і практики, а й фокусування на найбільш загальних об'єктно-суб'єктних рисах поняття. На продовження опрацювання базових основ бюджетної безпеки, обґрунтовано ідентифікувати наступним чином таку їх сукупність: метою бюджетної безпеки є розбудова оптимальних по структурі і внутрішнього наповнення та

стійких до різних загроз Державного та місцевих бюджетів; суб'єктами бюджетної безпеки виступають відповідні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах сектору загального державного управління; предметом бюджетної безпеки виступає бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний механізм, Державний та місцеві бюджети; об'єктами бюджетної безпеки є елементи бюджетної системи, бюджетного процесу, бюджетного механізму, Державного та місцевих бюджетів.

З метою систематизації багатовекторної ролі бюджетної безпеки в житті суспільства в контексті об'єктної уваги державного управління умотивовано, визначено зовнішню, внутрішню та загальну сферу її впливу, в межах яких виокремлено 13 позицій. З їх урахуванням здійснено ідентифікацію місця бюджетної безпеки в сучасному світі в якості: елементу забезпечення функціонування та існування інституту суверенної держави; складової багатоелементної системи державної безпеки; об'єкту державного управління; інструменту управління державними фінансами, у тому числі бюджетною системою та бюджетним процесом; засобу контролю за станом платоспроможності та фінансової стійкості держави в частині бюджетних ресурсів і коштів; фактору економічного розвитку країни та суб'єктів господарювання; детермінанти соціальної захищеності громадян країни; інформаційного джерела суспільства з приводу доречних даних про стан використання коштів його індивідів - учасників поповнення дохідної частини бюджетів; виду професійної діяльності; освітньо-наукового спрямування. Визначено сукупність функцій бюджетної безпеки (інституційна, управлінська, захисна, контрольна-індикативна, економічна, соціальна, інформаційна, діяльнісна, науково-пізнавальна) та відповідних до них завдань. В межах формування класифікації бюджетної безпеки умотивовано виділення 4-ох ознак, за якими виділено групування за: рівнем бюджету; елементами бюджету; функціями держави; сферою впливу.

Важливим завданням в межах формування механізмів державного управління бюджетною безпекою виступає нормативне забезпечення останнього, яке, фактично, має прописувати ключові положення таких механізмів. Опираючись на загально-теоретичні позиції бюджетної безпеки та державного управління останньою, орієнтуючись на вимоги організації будь-якого процесу чи діяльності, пропонуємо таке класифікаційне угруповання регламентів сфери керівного впливу на бюджетну безпеку: 1) за об'єктивними складовими: безпека бюджетної системи, безпека бюджетного процесу, безпека бюджетного механізму; 2) за рівнем бюджету: регламенти сфери впливу на Державний бюджет; регламенти сфери впливу на місцеві бюджети; універсальні регламенти; 3) за ступенем впливу: загального впливу; забезпечувального впливу; профільного впливу; спеціального впливу; 4) за функціями державного управління: регламенти щодо реалізації функції планування/ прогнозування; регламенти щодо реалізації функції організації; регламенти щодо реалізації функції мотивації; регламенти щодо реалізації функції контролю. Умотивована класифікаційна модель регламентів державного управління бюджетною безпекою, центральну позицію в якій відіграє четверта ознака – за функціями державного управління.

Сформовано модель нормативного забезпечення державного управління бюджетною безпекою, що передбачає виокремлення чотирьох взаємопов'язаних блоків: регламенти щодо планування/прогнозування бюджетної безпеки; регламентів щодо організації досягнення бюджетної безпеки; регламенти щодо мотивації досягнення бюджетної безпеки; регламенти щодо контролю за досягненням бюджетної безпеки.

Проведений аналіз всіх ідентифікованих нормативно-правових актів, призвів до висновку про відсутність необхідних положень з регламентації процесу державного управління бюджетною безпекою. На їх формування обґрунтовано та розроблено пропозиції щодо внесення змін до Конституції України, Закону України “Про національну безпеку України”, Бюджетного кодексу України, Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”. Кінцева їх реалізація дозволить закріпити необхідні положення з державного управління бюджетною безпекою у всіх регламентаційних документах, які прямо чи опосередковано регулюють питання щодо бюджетної безпеки.

У розділі 2 “**Методологія державного управління бюджетною безпекою**” здійснено розбудову методологічних положень державного управління бюджетною безпекою, а також проведено його інституалізацію.

Розбудова реальних дієвих механізмів, процедур та правил державного управління бюджетною безпекою не можливе без науково-обґрунтованого базису, який перед усім полягає в термінологічній ідентифікації власне поняття “державне управління бюджетною безпекою”, під яким умотивовано розуміти окремий напрям державного управління державною безпекою, в межах якого через сукупність органів державної влади та інших суб’єктів, діяльність яких повністю або частково спрямована на досягнення, підтримку, розвиток та захист бюджетної безпеки країни, здійснюється цілеспрямований керуючий вплив держави задля забезпечення функціонування та розвитку всіх її функціональних сфер. Такий підхід забезпечує коректне трактування поняття “державного управління бюджетною безпекою” як в межах науки про державне управління, так і державну безпеку в цілому та економічну, фінансову, бюджетну безпеку зокрема, а також акцентування на виключній ланцюгово-забезпечувальній ролі бюджетної безпеки серед інших видів державної безпеки.

В процесі дослідження природи державного управління бюджетною безпекою розкрито її сутність, що полягає в чотиригранному формопрояві. Як система державне управління бюджетною безпекою являє собою складну підсистему державного управління державною безпекою, в межах якої теоретична та методологічна її частини (у тому числі механізми) впливають своїм інструментарієм на її ядро (представлене відповідним суб’єктно-об’єктним полем та сукупністю його управлінських зв’язків), що функціонує в умовах дії внутрішніх та зовнішніх факторів підсистеми, з метою досягнення необхідного та достатнього рівня бюджетної безпеки задля ефективного та продуктивного функціонування інституту держави. Запропонована формалізація системи державного управління бюджетною безпекою теорія державного управління бюджетної безпеки у вигляді понятійного апарату, мети, функцій та завдань формує базис та певний функціональний запит щодо методології державного управління бюджетною безпекою, а також, через ідентифікацію вищевказаних позицій (у тому числі суб’єктно-об’єктного поля) утворює чіткій внутрішній системний каркас. Як процес державне управління бюджетною безпекою являє собою особливий вид управлінського процесу із забезпечення функціонування держави в частині її бюджетної безпеки, що має сферичну структуру подвійного кола, перше з яких представлено сукупністю етапів функціонування об’єкту – бюджетної безпеки, а друге – сукупністю етапів впливу суб’єктів на об’єкт. На розбудову формалізованої уяви про однойменний процес визначено його організаційні стадії та стадії впливу на керований об’єкт. Як вид діяльності державне управління

бюджетною безпекою являє собою цілеспрямовану в своїй єдності сукупність дій, що перед усім підкорена суспільним мотивам та цілям, а також включає багатопрофільні навички та вміння, реалізація яких (у супроводі відповідного забезпечення) в межах функціонування як системи, так і процесу державного управління бюджетною безпекою, спрямована на досягнення головної мети – забезпечення відповідного рівня бюджетної безпеки країни. Доведено, що державне управління бюджетною безпекою є також певним векторним науково-пізнавальним спрямуванням державного управління в цілому та державного управління державною безпекою зокрема, що носить міжвидовий та певним чином міжгалузевий характер та вивчає і опрацьовує в межах аксіологічної, пізнавальної та технологічної складових як однойменні систему і процес, так і діяльність з метою формування та систематизації знань щодо державного управління бюджетною безпекою.

На подальшу розбудову теоретичних засад державного управління бюджетною безпекою обґрунтовано, що функції державного управління бюджетною безпекою являють собою систему двомірних змістовно-цільових елементів керуючого впливу відповідних суб'єктів державного управління бюджетною безпекою власне на бюджетну безпеку, а також зовнішнього керуючого впливу результату державного управління бюджетною безпекою на суспільство. При цьому функції внутрішнього впливу (загальні) являють собою класичні функції управління загалом, за допомогою яких суб'єкти цілеспрямовано впливають на об'єкт – в даному разі бюджетну безпеку – з метою досягнення відповідного рівня останньої (планування/прогнозування, організація, мотивація, контроль). Функції зовнішнього впливу (специфічні) являють собою векторне дієве спрямування результатів внутрішнього керуючого впливу на зовнішнє середовище в межах суспільства (таблиця 1).

Таблиця 1

**Функції зовнішнього впливу державного управління бюджетною безпекою\***

<i>Функції</i>	<i>Завдання</i>
інституційна	забезпечення існування інституту держави та функціонування інституцій сектору загального державного управління через досягнення та підтримки необхідного рівня бюджетної безпеки
управлінська	формування показників бюджетної безпеки для прийняття рішень в сфері державного управління загалом та в контексті окремих напрямів
захисна	здійснення захисту бюджетної системи, процесу, механізму країни від загрози, а також прав громадян України, як учасників бюджетного процесу в якості платників податків
фінансова	сприяння виконання планів з фінансового забезпечення найголовніших функцій держави
інформаційна	забезпечення суспільства в межах реалізації принципу публічності щодо державного управління відповідною достовірною та вірогідною інформацією щодо стану бюджетної безпеки країни
діяльнісна	розвиток професіонального напрямку в сфері державного управління бюджетною, а отже фінансовою, економічною та державною безпекою
науково-пізнавальна	розбудова науки про державне управління бюджетною безпекою

\*(авторська розробка)

В контексті розбудови методологічних засад державного управління бюджетною безпекою надано пропозиції щодо розподілу принципів державного управління бюджетною безпекою на принципи його методології та організації; при цьому під

організацією державного управління бюджетною безпекою пропонується розуміти сукупність способів, методів та засобів упорядкування, оптимізації та підвищення ефективності функціонування державного управління бюджетною безпекою у всіх його формопроявах. Обґрунтовано обрання за основу принципів методології державного управління бюджетною безпекою принципів методології державного управління, розширивши їх специфічними, як то: багатогранності формопрояву; міжгалузевості; багатопрофільної компетентності; інформаційної оперативності. Щодо принципів організації державного управління бюджетною безпекою, запропоновано виокремлювати 2 рівня таких принципів, а саме загальні та формопрояву, при цьому останні розподілено на 4 групи в залежності від представлених варіантів ідентифікації державного управління бюджетною безпекою, виокремивши групи принципів щодо організації: системи державного управління бюджетною безпекою, процесу державного управління бюджетною безпекою, діяльності з державного управління бюджетною безпекою та наукового спрямування з державного управління бюджетною безпекою.

Задля формування методологічної надбудови державного управління бюджетною безпекою сформовано визначення “механізму державного управління бюджетною безпекою”, під яким пропонується розуміти множину взаємопов’язаних методологічних та організаційних компонентів, які у своєму логічному причинно-наслідковому дієвому зв’язку відбивають власне змістовно-структурне наповнення вищевказаної системи та послідовність вищевказаного процесу в просторі та часі, за допомогою яких здійснюється керівний вплив на бюджетну безпеку. Представлена словникова конструкція дозволяє врахувати відповідний субпідрядний зв’язок всіх заявлених понять-уключень, науково-практичні рівні опрацювання об’єктних явищ та процесів, взаємозв’язок методологічних та організаційних компонентів, статично-динамічний зміст системи/процесу управління.

На підставі опрацювання підходів до визначення механізмів державного управління, з урахуванням вже викладених пропозицій автора, запропоновано виокремлювати такі механізми державного управління бюджетною безпекою в розрізі наступних блоків: “Каркасно-забезпечувальних механізмів” (ієрархічно-координаційний – механізм субординаційного співвідношення суб’єктів державного управління бюджетною безпекою та їх міжвідомчої координації і взаємодії; інформаційно-комунікаційний – механізм отримання, опрацювання та передачі інформації в межах державного управління бюджетною безпекою); “Функціонально-вузлових механізмів” (директивно-функціональний – механізм реалізації загальних управлінських рішень щодо забезпечення бюджетної безпеки як в контексті досягнення мети безпосередньо, так і організації досягнення останньої; політико-регламентаційний – механізм формування політики державного управління бюджетною безпекою та нормативного забезпечення останнього; фінансово-бюджетний – механізм фінансових управлінських дій щодо забезпечення бюджетної безпеки); “Соціально-забезпечувальних механізмів” (мотиваційно-стимулюючий – механізм мотивації та стимулювання працівників, до функціональних обов’язків яких входить забезпечення бюджетної безпеки; морально-етичний – механізм забезпечення дотримання моральних та етичних норм в процесі здійснення державного управління бюджетною безпекою; соціально-психологічний – механізм переконання щодо необхідності та власне залучення громадян до державного управління бюджетною безпекою, а також важливості останнього).

Обґрунтовано необхідність та можливість формування, а отже і сформовано модель інтегрального механізму державного управління бюджетною безпекою як формалізоване уявлення про нерозривно об'єднану сукупність різних механізмів державного управління останньою в загальній канві компонентів (рис. 1).

На подальший розвиток методологічної надбудови державного управління бюджетною безпекою надано характеристику поняття державна політика в сфері бюджетної безпеки, під яким пропонується розуміти цілеспрямовану, безперервну та організовану діяльність державних інституцій в сфері бюджетної безпеки з метою її досягнення, стабілізації та зростання. Сформовано класифікацію державної політики в сфері бюджетної безпеки за такими ознаками: за рівнем бюджету; за елементами бюджету; за функціями держави; за сферою впливу; за часовим періодом. Визначено принципи державної політики в сфері бюджетної безпеки, зокрема: наукової обґрунтованості; верховенства права та законності; публічності та прозорості; спадковості та безперервності; пріоритетності цілей; повноти охоплення; комплексності; кореляції; синергійності структурних елементів; результативності та ефективності; підзвітності та контролю.



**Рис. 1. Модель інтегрального механізму державного управління бюджетною безпекою\*** (авторська розробка)

В процесі дослідження положень інституалізації в контексті конкретної об'єктної спрямованості запропоновано під інституалізацією державного управління бюджетною безпекою розуміти процес ідентифікації відповідних інститутів, формалізації та систематизації фундаментальних положень (об'єкт, мета, принципи, функції, завдання,



форми, норми), їх зв'язків, комунікацій в межах державного управління бюджетною безпекою зокрема та загалом, в цілому або в контексті відповідного фокусного запиту. На підставі опрацювання чинного вітчизняного нормативно-правового поля проведено інституалізацію державного управління бюджетною безпекою в розрізі суб'єкти прямої управлінської дії (Президент України – далі ПУ; Рада національної безпеки та оборони України – далі РНБОУ; Верховна Рада України – далі ВРУ; Кабінет Міністрів України – далі КМУ; Служба безпеки України – далі СБУ; Міністерство фінансів України – далі МФУ; Міністерство економіки України – далі МЕУ; Бюро економічної безпеки України – далі БЕБУ; Рахункова палата України – далі РПУ; Національне агентство України з питань державної служби – далі НАУДС) та суб'єктів опосередкованої керівної дії: Державна казначейська служба України; Державна аудиторська служба України; Державна фіскальна служба України; Державна митна служба України (далі – ДКСУ, ДАСУ, ДФСУ, ДМСУ відповідно). Здійснено пропозиції щодо уточнення повноважень таких суб'єктів державного управління бюджетною безпекою: КМУ, СБУ, МФУ, МЕУ, БЕБУ, РПУ. Проведений інституціональний аналіз суб'єктів державного управління бюджетною безпекою прямої та опосередкованої дії дозволив сформулювати динамічно-функціональну інституціональну модель державного управління бюджетною безпекою (рис. 2), що демонструє реалізацію його загальних (внутрішнього впливу) та спеціальних (зовнішнього впливу) функцій в їх динаміці в межах інституційного середовища останнього. Її побудова сприятиме формуванню чітких механізмів державного управління бюджетною безпекою, а отже підвищенню ефективності та результативності власне державного управління бюджетною безпекою.

У розділі 3 **“Сучасний стан державного управління бюджетною безпекою”** проведено історичне дослідження державного управління бюджетною безпекою та сформовано періодизацію його розвитку, оцінено його стан та здійснено відповідні висновки, а також розвинуто його оціночно-індикативні підходи.

Державне управління бюджетною безпекою є досить молодою наукою та практичною діяльністю, якій, як і будь-якій практичній діяльності та науковому спрямуванню, властиві певні історичні передумови та детермінанти виникнення. На тлі отриманих наукових здобутків, повна відсутність досліджень в сфері історії розвитку державного управління бюджетною безпекою, сприймається як прогалина, що гальмує формування повноцінних та дієздатних механізмів останнього.

Обґрунтовано необхідність виокремлення історичних передумов та сучасних чинників державного управління бюджетною безпекою. Доведено, що історичними передумовами виникнення державного управління бюджетною безпекою в Україні стали наступні історичні факти та події: формування державних фінансів, перед усім бюджетної системи на території, що тепер входить до складу України, та, безумовно, розвиток державного управління. Умотивовано, що історичні передумови набули реальної дієвості за формування головного сучасного чинника виникнення та розвитку державного управління бюджетною безпекою – здобуттям Україною незалежності, а також його похідних: розбудова вітчизняної системи державних фінансів, у тому числі бюджетної системи; розвиток державного управління в Україні та виникнення напряму безпеководення в сфері її державних відносин.

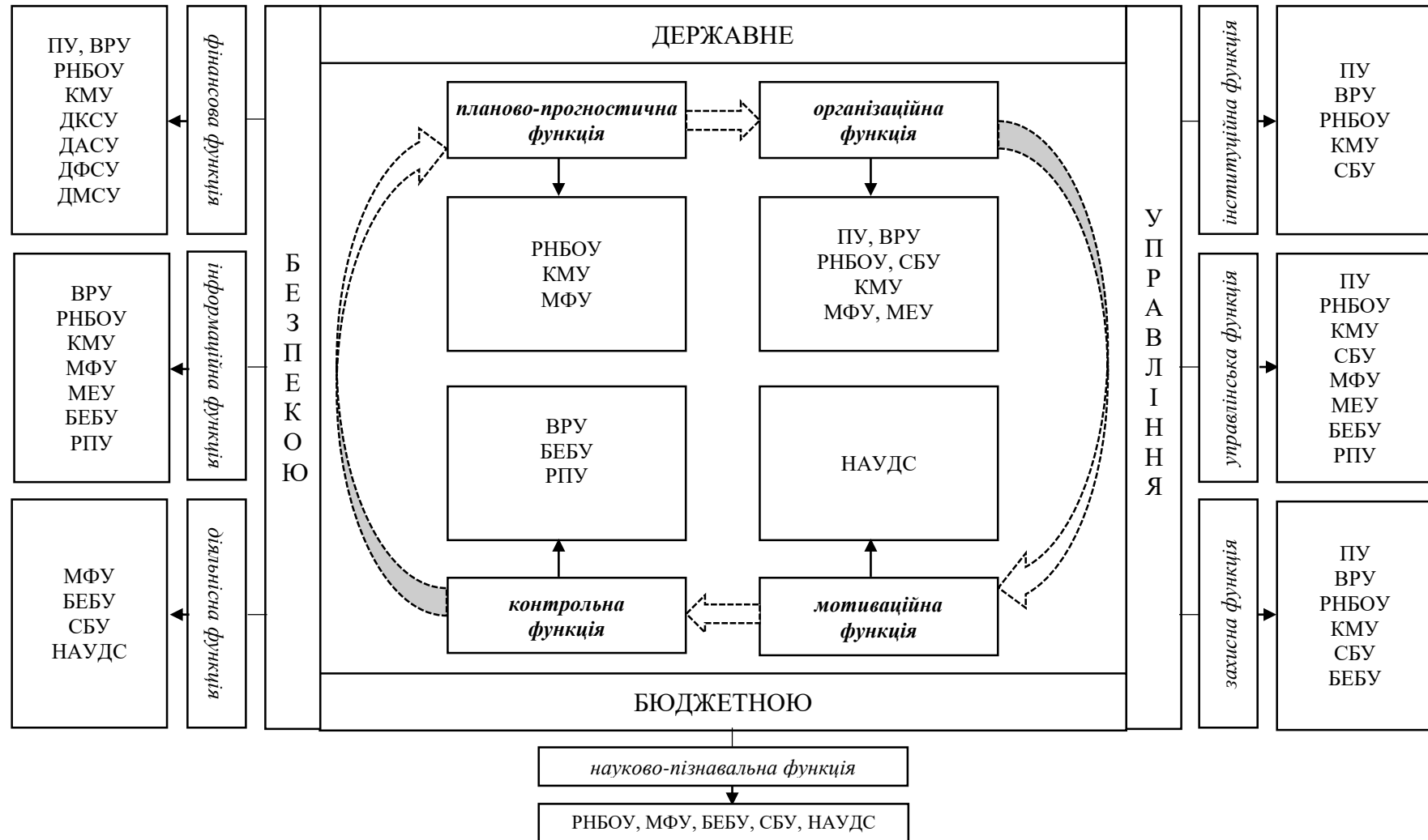


Рис. 2. Динамічно-функціональна інституціональна модель державного управління бюджетною безпекою\*(авторська розробка)

Проведене історично-порівняльне та проблемно-хронологічне опрацювання та систематизація інформації щодо розвитку вітчизняного державного управління бюджетною безпекою дозволило запропонувати таку періодизації останнього (таблиця 2). Представлена періодизація не тільки надає уяву про етапи зародження та становлення державного управління бюджетною безпекою в Україні, а й, акцентуючи увагу на безсистемності, переривчатості та фактичної відсутності на сьогодні останнього, ще раз підтверджує необхідність проведення фундаментального дослідження в цій сфері.

Таблиця 2

### Періодизація розвитку державного управління бюджетною безпекою в Україні

Назва етапу	Роки	Основні визначні моменти
Початково-попередній	VII ст. до н.е. – 1989 р.	формування історичних передумов виникнення державного управління бюджетною безпекою в Україні, зокрема: формування державних фінансів, перед усім бюджетної системи, а також розвиток державного управління на території, що тепер входить до складу України
Установчо-розбудовчий	1990 р. – дотепер	формування чинників виникнення державного управління бюджетною безпекою: початок нового етапу державотворення в Україні (1990 р.); розбудова вітчизняної системи державних фінансів (1990 р.); виникнення напряму безпеководення в сфері державних відносин України (1990 р.); розбудова системи державного управління (1993 р.)
		опрацювання позицій бюджетної безпеки в вітчизняному науковому полі (кінець XX ст. – початок XXI ст.)
		закріплення у вітчизняному нормативно-правовому полі поняття бюджетної безпеки, методики та регламенту її розрахунку (2007 р.)
		закріплення статусу бюджетної безпеки, як елементу національної безпеки в бюджетній сфері; визначення шляхів розвитку бюджетної безпеки (2012 р.)
		уточнення поняття бюджетна безпека та методики її визначення (2013 р.)

Здійснено оцінку сучасного стану державного управління бюджетною безпекою щодо результативності та ефективності діяльності його суб'єктів через визначення власне показників бюджетної безпеки. В процесі опрацювання статистичних даних визначено нормативно закріплені індикатори бюджетної безпеки (Бб1 – показник частки дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП; Бб2 – показник частки дефіциту/профіциту бюджетних та позабюджетних фондів сектору загального державного управління у ВВП; Бб3 – показник частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет, Бб4 – показник відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення боргу до доходів державного бюджету), аналіз яких за відповідний період свідчить, що жодного разу бюджетна безпека загалом не досягала оптимального чи задовільного рівня (таблиця 3).

Таблиця 3

### Значення індикаторів бюджетної безпеки (2010-2020 р.р)\*

Характеристичні значення індикаторів бюджетної безпеки				
$X^L_{крит}$	$X^L_{небезп}$	$X^L_{нездв}$	$X^L_{здв}$	$X^L_{опт}$
<b>Бб1</b>				
2010	2014, 2020	2012, 2013	2016	2011, 2015, 2017, 2018, 2019
<b>Бб2</b>				
2020	-	2010, 2011	2012	2013 - 2017, 2019
<b>Бб3</b>				
-	2017	2012, 2015, 2016, 2018 - 2020	2011, 2013	2010, 2014
<b>Бб4</b>				
2010-2020	-	-	-	-

\*(результат авторських обрахунків)

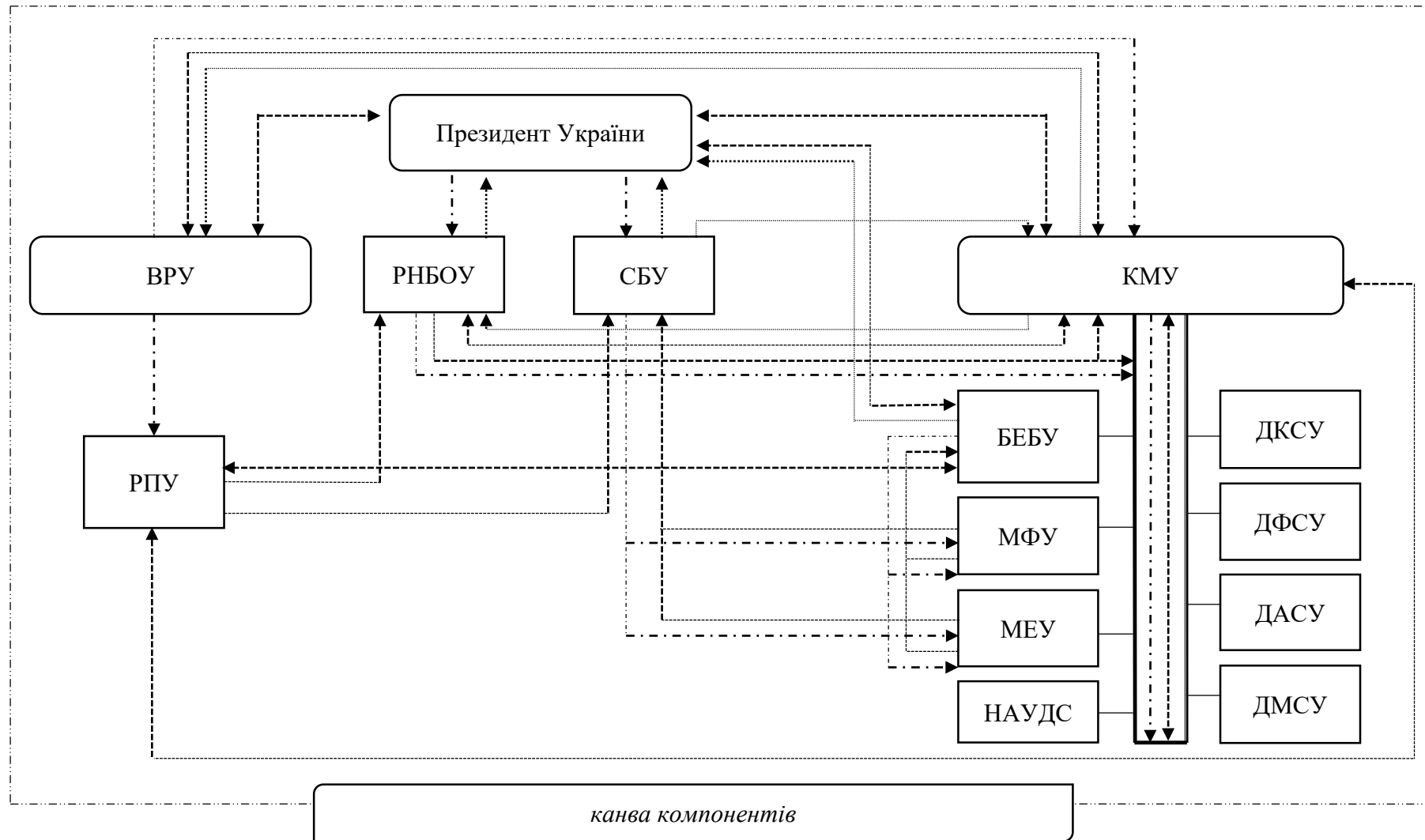
Отримані в процесі дослідження результативні індикативні показники надають змогу визнати сучасний стан державного управління бюджетною безпекою як вкрай незадовільний, що ще раз підтверджує необхідність проведення комплексного наукового дослідження в цій сфері.

На покращення стану державного управління бюджетною безпекою через фінансове забезпечення останнього запропоновано доповнення складу бюджетних програм щодо планування та виконання Державного бюджету України за такими КПБКВ: 6491010 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері економічної безпеки”; 6491020 “Підготовка та післядипломна освіта кадрів Бюро економічної безпеки України у закладах вищої освіти”; 6501020 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері національної безпеки”; 6521070 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері державної безпеки”. Запровадження їх в практику бюджетного планування забезпечить розвиток наукового та освітнього підґрунтя такої діяльності, що, в свою чергу, уможливить не тільки формування її стійких теоретико-методологічних підвалин, а й практичних механізмів її реалізації, а також надасть можливість щодо підготовки висококваліфікованих кадрів відповідного профілю.

На розвиток оціночно-індикативних підходів в державному управлінні бюджетною безпекою досліджено підходи до формування останніх та визначено їх прогалини. Їх опрацювання дозволило зробити висновок про необхідність розширення існуючої нормативної системи індикаторів бюджетної безпеки шляхом включення до неї показників: відношення обсягу наданих трансфертів з державного бюджету до ВВП; рівня тінізації доходів зведеного бюджету; рівень виконання видаткової частини зведеного бюджету. Сформовано оновлену систему індикаторів бюджетної безпеки, а також значення індикаторів для нормування та вагові коефіцієнти для розрахунку субіндексів бюджетної безпеки. Їх запровадження дозволить здійснити необхідні корективи в методиці розрахунку бюджетної безпеки, враховуючи її супідрядність, задля забезпечення функціональної точності та факторної достовірності отриманого результативного показника рівня бюджетної безпеки.

У розділі 4 **“Розбудова механізмів державного управління бюджетною безпекою”** послідовно здійснено розбудову: блоку **“Каркасно-забезпечувальних механізмів”** в розрізі ієрархічно-координаційного та інформаційно-комунікаційного механізмів, блоку **“Функціонально-вузлових механізмів”** в розрізі директивно-функціонального, політико-стратегічного та фінансово-бюджетного механізмів), блоку **“Соціально-забезпечувальних механізмів”** в розрізі соціально-психологічного механізму.

З метою побудови ієрархічно-координаційного механізму в межах державного управління бюджетною безпекою умотивовано формування останнього здійснити в розрізі суб’єктів державного управління бюджетною безпекою через встановлення між ними відповідних управлінських зв’язків. В контексті об’єкту дослідження з метою вирішення вказаного завдання ідентифіковано та доповнено управлінські зв’язки Президента України, ВРУ, РНБОУ, КМУ, СБУ, БЕБУ, РПУ та інших суб’єктів державного управління бюджетною безпекою. На підставі цього розроблено ієрархічно-координаційний механізм державного управління бюджетною безпекою в розрізі трьох видів управлінських зв’язків: субординаційних, координаційних, реординаційних (рис. 3).

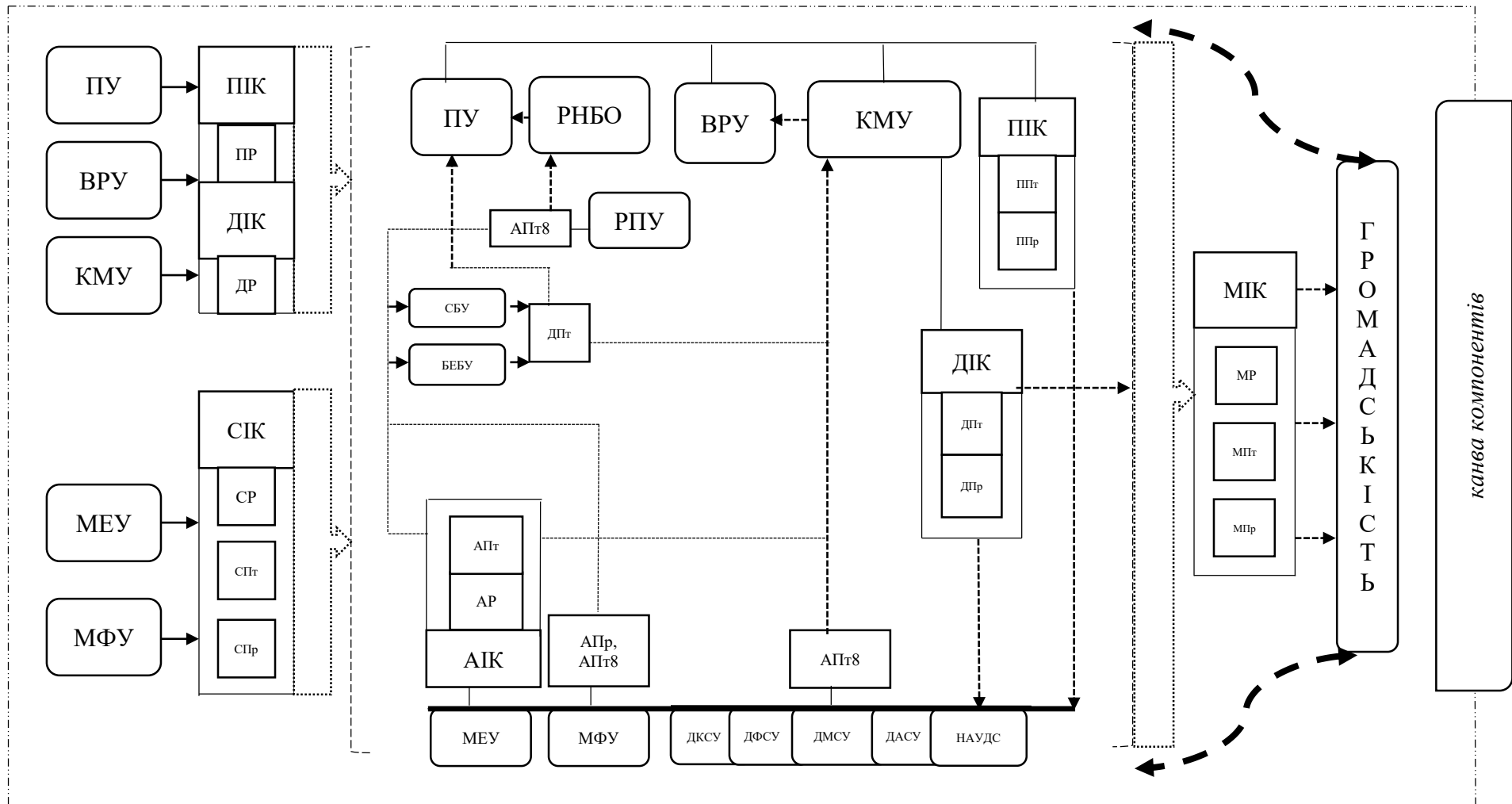


**Рис. 3. Ієрархічно-координаційний механізм державного управління бюджетною безпекою\*** (авторська розробка)  
 (позначення: ..... субординація, ..... координація, ..... реординація, — вертикаль органів виконавчої влади (далі – ОВВ))

Сформовано канву компонентів ієрархічно-координаційного механізму державного управління бюджетною безпекою, зокрема: мета (формування управлінських зв'язків між суб'єктами державного управління бюджетною безпекою задля забезпечення його здійснення); принципи: ієрархії, раціональності, взаємозв'язку, одночасності, узгодженості, збалансованості, рівноваги, єдності, резервування, надійності, чіткості, оперативності, реагування, демократичності, публічності; функція – організаційна; методи – адміністративні; способи, заходи: візування та інші методи контролю, вертикальний розподіл задач, створення комісій та комітетів, горизонтальні наради, поширення інформації, переговори, спостереження, розробка правил, процедур, графіків, норм, планів, регламентів тощо, синхронізація дій у часі тощо; технології – інформаційно-аналітичні та організаційні; нормативне забезпечення. Запровадження цього механізму сприятиме розбудові та наступному упорядкуванню управлінських зв'язків державного управління бюджетною безпекою.

На розбудову базових положень інформаційно-комунікаційного механізму державного управління бюджетною безпекою розвинуто класифікацію інформаційних потоків управлінської інформації через її доповнення такими ознаками та відповідними їм угрупованнями: види інформації (статистична, адміністративна, правова, масова, діяльнісна, особова); доступність (обмежена, відкритий доступ); призначення (опрацювання, ознайомлення). Умотивовано розбудову інформаційно-комунікаційного механізму державного управління бюджетною безпекою здійснити за такими послідовними етапами визначення: інформаційних даних в межах системи державного управління бюджетною безпекою; користувачів вхідної, внутрішньо-системної та вихідної інформації системи державного управління бюджетною безпекою; каналів входу та виходу інформації, технології руху інформації в межах системи державного управління бюджетною безпекою; засобів передачі інформації щодо сказаної системи; якість, кількість та цінність інформаційних даних, що передаються. В процесі реалізації вказаних стадій: умотивовано прийняти за основу класифікацію інформаційних потоків за видами, до яких віднесено такі інформаційні кластери (правовий, статистичний, діяльнісний, адміністративний, масовий) з наданням їм характеристики; доведено необхідність класифікувати перераховані інформаційні кластери за ознакою часу, а отже розкласти на: ретроспективні, поточні, перспективні; проведено визначення всіх п'яти інформаційних кластерів за запропонованими ознаками з виокремленням сегменту кластеру за ознакою часу та категорії інформаційних даних; ідентифіковано та унаочнено рух інформаційних потоків вказаної системи; визначено сукупність користувачів інформацією, каналів входу та виходу інформації, суб'єктної технології руху інформації та засоби передачі інформації в межах державного управління бюджетною безпекою.

Сформовано інформаційно-комунікаційний механізм державного управління бюджетною безпекою, в межах якого визначено таку канву компонентів (рис. 4): мета (формування інформаційних зв'язків задля отримання, опрацювання та передачі інформації в межах державного управління бюджетною безпекою); принципи: демократії, альтернативності, консенсусу, технологічності, прозорості, нейтралітету, доступності, стимулювання, відкритості, співробітництва, взаємоповаги, параметрів інформації, безкоштовності; функція – організаційна, управлінська, інформаційна; методи – адміністративні; способи, заходи: обмін документами, наради, засідання, переговори, збори, сесії, пленуми, конференції, слухання, індивідуальний прийом, інформування, консультування, діалог, партнерство тощо; технології – інформаційно-аналітичні та організаційні; нормативне забезпечення.



*Рис. 4. Інформаційно-комунікаційний механізм державного управління бюджетною безпекою\*(авторська розробка)*

З метою розбудови функціонально-вузлових механізмів державного управління бюджетною безпекою запропоновано під прийняттям державно-управлінських рішень щодо бюджетної безпеки розуміти науково-обґрунтований процес формування професійної результативної відповіді суб'єктами управління бюджетною безпекою на фактичну або прогнозну ситуацію щодо бюджетної безпеки в країні в умовах альтернативності вибору з послідовним її правничим заключенням. Рекомендовано виокремлювати поточні та довгострокові державно-управлінські рішення в сфері бюджетної безпеки.

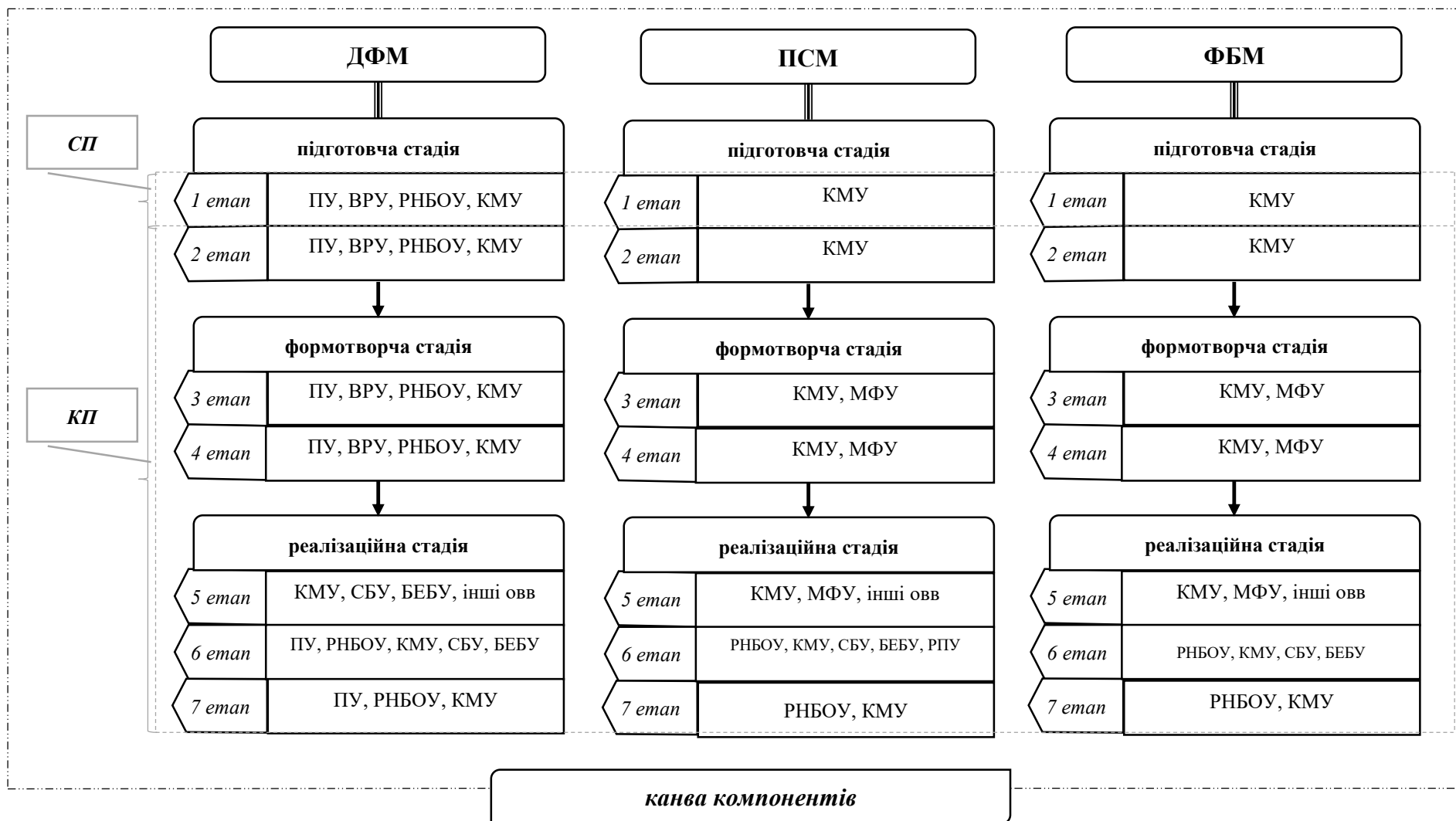
Сформовано стадії процесу прийняття управлінських рішень в сфері державного управління бюджетною безпекою загалом: підготовча стадія (підготовки до прийняття управлінського рішення в розрізі етапів): виявлення, опрацювання та визначення пріоритетності проблем державного управління бюджетною безпекою, у тому числі з точки ситуаційного підходу; встановлення обмежень та критеріїв прийняття управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки формотворча стадія (стадія розробки та прийняття управлінського рішення в розрізі етапів): формування сукупності альтернативних управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки, їх оцінка та вибір оптимального з них; визначення ресурсного забезпечення, кінцеве оформлення та ухвалення управлінського рішення в сфері бюджетної безпеки; реалізаційна стадія (стадія реалізації власне управлінського рішення в розрізі етапів): практична реалізація управлінського рішення в сфері бюджетної безпеки; контроль за ходом реалізації управлінського рішення в сфері бюджетної безпеки та коригування останнього; оцінка результатів реалізації управлінського рішення в сфері бюджетної безпеки та прийняття загально-організаційних рішень по факту її проведення.

За вищенаведеними організаційними етапами прийняття державних управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки поетапно розбудовано порядок їх прийняття в межах директивно-функціонального, політико-стратегічного та фінансово-бюджетного механізмів. Умотивовано, що у реалізації вказаних механізмів важливого значення набувають процедури визначення: ризиків та загроз, їх чинників, діапазону ранжування індикативних показників бюджетної безпеки, а також рівнів відповідальності (покарання) посадових осіб-виконавців державних управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки. Запропоновано сукупність чинників бюджетної безпеки, яка дозволила сформувати класифікацію загроз бюджетної безпеки за такими ознаками: джерело виникнення; сфера спричинення; причини; сфера виникнення; масштаб; форма прояву; рівень бюджетної системи; об'єкт в структурі бюджетів; значущість щодо бюджету; ступінь небезпеки; рівень втрат бюджету; характер бюджетних втрат; періодичність; можливість оцінювання; кореляції до індикативних показників бюджетної безпеки; можливість передбачення та упередження; ймовірність; структура; відкритість інформації.

На підставі запропонованої класифікації загроз, зокрема ознаки “значущість щодо бюджету” запропоновано логічну кореляцію індикаторів бюджетної безпеки та відповідних ризиків. Рекомендовано до застосування такі методи реагування на ризики бюджетної безпеки: метод уникнення ризику зниження бюджетної безпеки, метод скорочення ризику зниження бюджетної безпеки, метод трансформації ризиків зниження бюджетної безпеки та метод компенсації ризиків зниження бюджетної безпеки.

Розбудовано комплексний функціонально-вузлових механізм державного управління бюджетною безпекою в розрізі його складових: директивно-функціонального, політико-стратегічного, фінансово-бюджетного механізмів (рис. 5).





**Рис. 5. Комплексний функціонально-вузловий механізм державного управління бюджетною безпекою\*** (авторська розробка)

(СП – ситуаційне поле, КП – консервативне поле; ДФМ – директивно-функціональний механізм, ПСМ – політико-стратегічний механізм; ФБМ – фінансово-бюджетний механізм)

Він передбачає ідентифікацію ситуаційного та консервативного поля стадій та етапів прийняття державних управлінських рішень щодо бюджетної безпеки, а також суб'єктної участі щодо кожного з етапів останнього. Компоненти канви вказаного механізму визнано у такій інтерпретації: мета (формування порядку прийняття державних управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки на основі раніше сформованого концепту положень та підходів на забезпечення здійснення державного управління бюджетною безпекою); принципи: ресурсозбереження, зворотній зв'язок, релевантність, стратегічне мислення, контроль, ефективність, економічність, своєчасності, надійності, наукова обґрунтованість, єдність, комплексність, гнучкість, правомірність, кількісний та якісний вираз, оптимальність, спрямованість, конкретність у часі, оперативність і своєчасність, відповідність, вибірковість, необхідних і достатніх умов, різноманіття способів професіоналізму, індивідуальності, суб'єктивна ймовірність, компроміс, своєчасності, адекватність, ресурсного забезпечення, компенсації обмеженої раціональності, ступеня свободи; функції – планувальна/прогнозна, організаційна, контрольна, інституційна, управлінська, захисна, фінансова, інформаційна, діяльнісна; методи – адміністративні, методи прямого адміністрування (у тому числі стратегічний аудит), економічні (у тому числі бюджетного регулювання), науково-аналітичні; способи, заходи: нормативно-правові та організаційно-розпорядчі документи, наради, протоколи, доповіді, інформаційно-аналітичні, пояснювальні та службові записки, договори, угоди, регламенти, інструкції, акти прийому-передачі, плани, графіки, звіти; цільовий, функціональний, композиційний, множинний, поведінковий підходи в оцінюванні ефективності та результативності діяльності тощо; технології – інформаційно-аналітичні та організаційні; нормативне забезпечення.

На формування соціально-психологічного механізму державного управління бюджетною безпекою запропоновано такі цільові інструментальні сегменти до опрацювання в його межах: підготовка, перепідготовка, самопідготовка. Дослідження положень вітчизняної освіти дозволило сформувати підходи до їх реалізації, у тому числі запропонувати; змістовне наповнення та тематичні плани навчального предмету/ програмного блоку “Державне управління бюджетною безпекою” на різних рівнях формальної та неформальної освіти, зокрема: базової середньої освіти, профільної середньої освіти, професійної/професійно-технічної освіти та вищої освіти, перепідготовки. З метою розвитку цільового інструментального сегменту “самопідготовка” запропоновано самоосвітній контент “Державне управління бюджетною безпекою” сформувані за участі провідних науковців країни у відповідній галузі знань та послідовно презентувати в межах веб-сайтів вищеперерахованих суб'єктів державного управління бюджетною безпекою за такою структурою: комплексні теоретико-практичні лекційні заняття; відеозаписи певних процедур щодо практичних кроків в межах державного управління бюджетною безпекою; онлайн-консультування провідних фахівців в зазначеній сфері.

На підставі вищевказаних положень сформовано соціально-психологічний механізм державного управління бюджетною безпекою, що включає: керівні органи процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою; учасники процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою за видами освіти; канву компонентів. Остання включає: мету (формування максимальної обізнаності громадськості з питаннями державного управління бюджетною безпекою задля створення соціально-психологічного підґрунтя її

активної участі в останньому); принципи: верховенства права, конструктивності, свободи, демократизму, етичності, публічності, прозорості, людиноцентризму, доброчесності, гуманізму, наукового обґрунтування, комплексності, цілісності, рівноправності, партнерства, доступності, неупередженості, наступності, відкритості тощо; функція (мотиваційна, інформаційна, науково-пізнавальна, діяльнісна); методи (адміністративні, методи прямого адміністрування, науково-аналітичні); способи, заходи: навчання, консультування, наукове дослідження, інформування, агітація, роз'яснення, тощо; технології (інформаційно-аналітичні та організаційні); нормативне забезпечення (перераховані вище нормативні акти). Запровадження розробленого соціально-психологічного механізму державного управління сприятиме створенню свідомої логічно кумулятивної вікової інформаційної основи для активної участі громадськості у державному управлінні бюджетною безпекою.

У розділі 5 **“Розвиток стратегічний положень державного управління бюджетною безпекою”** сформовано пропозиції на розбудову державної політики та стратегії розвитку в сфері бюджетної безпеки, а також опрацьовано специфічний метод державного управління бюджетною безпекою – стратегічний аудит.

В процесі аналізу можливості правової самостійності політико-стратегічних положень державного управління бюджетною безпекою умотивовано її недоречність; натомість запропоновано презентувати її більш ретельно та детально в межах будь-яких політичних новацій в сфері бюджетної політики, економічної безпеки та фінансової безпеки.

На реалізацію формування положень політики в сфері бюджетної безпеки запропоновано внести сукупність змін до Бюджетного кодексу України в частині доповнення щодо: структури Бюджетної декларації положеннями бюджетної безпеки (глава 6, стаття 33), легітимізації бюджетної безпеки (розділ 4, глава 16, стаття 109. Загальні положення; стаття 110. Управління бюджетною безпекою на державному рівні; стаття 111. Управління бюджетною безпекою на місцевому рівні), контролю за дотриманням бюджетного законодавства (глава 17; в частині розширення повноважень: РПУ на предмет стратегічного аудиту державної політики та стратегії бюджетної безпеки; СБУ та БЕБУ), відповідальності за порушення бюджетного законодавства в частині перевищення рівня бюджетної безпеки, що призвело до збільшення загроз Державному та місцевим бюджетам (Глава 18).

Розгляд положень Бюджетної декларації на 2020-2022 р.р., представлені та надані вище пропозиції щодо внесення змін до Бюджетного кодексу України, умотивовували розбудову окремого пункту Бюджетної декларації в такій структурі: ідентифікація бюджетних загроз на вказаний період; визначення прогнозних показників бюджетної безпеки; визначення заходів із мінімізації бюджетних загроз. Це дозволило сформувати проект окремого структурного розділу останньої – “Оцінка бюджетних загроз та ризиків та їх вплив на показники державного бюджету”. Реалізація на практиці запропонованих положень уможливить в короткі терміни запровадити механізми державного управління бюджетною безпекою, а отже укріпити позиції Державного та місцевих бюджетів України, що сприятиме посиленню стійкості державної/національної безпеки загалом.

Орієнтуючись на сучасні підходи до стратегічного державного управління, беручи до уваги заявлену в публікації об’єкту специфіку, пропонуємо під державним стратегічним управлінням бюджетною безпекою розуміти підсистему державного управління бюджетною безпекою, що призвана забезпечити стратегічний розвиток бюджетної безпеки

через формування довгострокових цілей і завдань, заходів з досягнення такого розвитку за наявності системи забезпечення їх реалізації. Запропонований підхід уможлиблює коректне трактування цього поняття в контексті міжгалузевого підходу, а також акцентує не тільки на часовій специфіці зазначеного виду управління, а й на формальних забезпечувальних компонентах стратегічного розвитку.

Умотивовано необхідність формування Концепції фінансової безпеки України як підґрунтя Стратегії фінансової безпеки нашої країни, а також виокремлення в межах неї розділу щодо бюджетної безпеки з такими структурними компонентами: опис сучасного стану бюджетної безпеки з вказівкою причин такого стану; здійснені кроки на досягнення наміченого Бюджетною декларацією за минулі до Концепції роки рівня бюджетної безпеки; сукупність кроків на забезпечення розвитку бюджетної безпеки; ефект від реалізації вказаних кроків. Прийняття Концепції фінансової безпеки України сприятиме розбудові попередньо-опрацьованої науково-обґрунтованої Стратегії фінансової безпеки України загалом та бюджетної безпеки зокрема.

Аналіз стратегічних діючих та проектних документів в сфері національної та економічної безпеки засвідчив потребу їх ретельного опрацювання на предмет доповненнями позиціями щодо стратегічного управління бюджетною безпекою. На виконання цього завдання сформовано та запропоновано зміни до проекту Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року, а саме: Розділ 2 “Оцінка стану економічної безпеки України, виклики і загрози”, 1. Фінансова безпека: стан, виклики та загрози”, позиція “Основні виклики та загрози у сфері фінансової безпеки лишаються” та Розділ 4 “Механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки” в контексті представлених в роботі пропозицій.

Звернення до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, свідчить про відсутність жодної згадки про бюджетну безпеку. На підставі вже сформованих положень пропонується внесення таких доповнень до вказаного нормативного документу: I “Загальна частина”, 4 “Мета і основні завдання цієї Стратегії”, “Відповідно до цієї Стратегії забезпечуватиметься розвиток таких складових частин системи управління державними фінансами: за напрямом дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі: ...управління бюджетною безпекою; II “Дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі”, ....7. Управління бюджетною безпекою. На реалізацію останнього із запропонованих положень представлено проект фрагменту “Управління бюджетною безпекою” Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки.

На підставі опрацювання підходів до визначення поняття “стратегічний аудит” та базуючись на попередніх розробках запропоновано під “стратегічним аудитом державної політики в сфері бюджетної безпеки” розуміти елемент державного управління, функціональна спрямованість якого полягає в попередньому обстеженні та фактичному контролі державного управління в сфері бюджетної безпеки, який здійснюється шляхом опрацювання державних стратегічних рішень та стратегій розвитку щодо забезпечення бюджетної безпеки на предмет їх дієздатності, оптимальності, відповідності, ефективності та фактичного виконання з метою виявлення та оперативного коригування проблемних позицій. На розбудову базових основ стратегічного аудиту державної політики в сфері бюджетної безпеки, на основі попередніх наукових розвідок автора в сфері стратегічного

аудиту запропоновано сукупність теоретико-методологічних засад стратегічного аудиту державної політики в сфері бюджетної безпеки (предмет; об'єкт; специфічні функції та принципи; напрями; методи; організаційні етапи).

## ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми щодо розбудови та формування механізмів державного управління бюджетною безпекою України. На підставі отриманих наукових, теоретичних положень та практичних результатів сформульовано такі висновки:

1. В процесі дослідження змістовної характеристики бюджетної безпеки запропоновано дефініцію “бюджетна безпека” трактувати як стан фінансової захищеності сектору загального державного управління, що характеризується платоспроможністю та фінансовою стійкістю держави, як економічного суб'єкту, що надає можливість інституціональним одиницям вказаного сектору реалізовувати повноваження на виконання функцій держави максимально результативно та ефективно в умовах мінливого середовища, зовнішніх та внутрішніх загроз. На продовження опрацювання базових основ бюджетної безпеки, обґрунтовано ідентифікувати наступним чином таку їх сукупність: метою бюджетної безпеки є розбудова оптимальних по структурі і внутрішнього наповнення та стійких до різних загроз Державного та місцевих бюджетів; суб'єктами бюджетної безпеки виступають відповідні органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах сектору загального державного управління; предметом бюджетної безпеки виступає бюджетна система, бюджетний процес, бюджетний механізм, Державний та місцеві бюджети; об'єктами бюджетної безпеки є елементи бюджетної системи, бюджетного процесу, бюджетного механізму, Державного та місцевих бюджетів. З метою систематизації багатовекторної ролі бюджетної безпеки в житті суспільства в контексті об'єктної уваги державного управління умотивовано виокремлювати зовнішню, внутрішню та загальну сферу її впливу та здійснено ідентифікацію місця бюджетної безпеки в сучасному світі. Визначено сукупність функцій та завдань бюджетної безпеки, сформовано її класифікацію. Зазначені пропозиції виступили базовим підґрунтям формування теоретико-методологічних засад та практичних положень державного управління бюджетною безпекою.

2. В межах опрацювання нормативно-правового забезпечення державного управління бюджетною безпекою запропоновано класифікаційне угруповання регламентів сфери керівного впливу на бюджетну безпеку за: 1) об'єктивними складовими; 2) рівнем бюджету; 3) ступенем впливу; 4) функціями державного управління. Сформовано модель нормативного забезпечення державного управління бюджетною безпекою, що передбачає виокремлення чотирьох взаємопов'язаних блоків регламентів щодо: планування/прогнозування бюджетної безпеки; організації досягнення бюджетної безпеки; щодо мотивації досягнення бюджетної безпеки; контролю за досягненням бюджетної безпеки. Проведений аналіз всіх ідентифікованих нормативно-правових актів, призвів до висновку про відсутність необхідних положень з регламентації процесу державного управління бюджетною безпекою. На їх формування обґрунтовано та розроблено пропозиції з внесення змін до Конституції України, Закону України “Про національну безпеку України”, Бюджетного кодексу України, Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України”. Кінцева їх реалізація дозволить закріпити необхідні положення з

державного управління бюджетною безпекою у всіх регламентційних документах, які регулюють питання бюджетної безпеки.

3. Проведено термінологічну ідентифікацію поняття “державне управління бюджетною безпекою”, під яким умотивовано розуміти окремий напрям державного управління державною безпекою, в межах якого через сукупність органів державної влади та інших суб’єктів, діяльність яких повністю або частково спрямована на досягнення, підтримку, розвиток та захист бюджетної безпеки країни, здійснюється цілеспрямований керуючий вплив держави задля забезпечення функціонування та розвитку всіх її функціональних сфер. В процесі дослідження природи державного управління бюджетною безпекою розкрито її сутність, що полягає в чотиригранному формопрояві (система, процес, практична діяльність, науково-пізнавальне спрямування); ідентифіковано особливості, елементи та складові такого формопрояву. На розбудову методологічних положень державного управління бюджетною безпекою обґрунтовано його функціональну систему двомірних змістовно-цільових елементів керуючого впливу (відповідних суб’єктів державного управління бюджетною безпекою власне на бюджетну безпеку та зовнішнього керуючого впливу результату державного управління бюджетною безпекою на суспільство). Визнано в якості функцій внутрішнього впливу (загальні) класичні функції управління загалом (планування/прогнозування, організація, мотивація, контроль); сформовано та охарактеризовано функції зовнішнього впливу (специфічні) до яких віднесено: інституційна; управлінська; захисна; фінансова; інформаційна; діяльнісна; науково-пізнавальна. Умотивовано розподіл принципів державного управління бюджетною безпекою на принципи його методології (які доповнено принципами: багатогранності формопрояву; міжгалузевості; багатопрофільної компетентності; інформаційної оперативності) та організації (запропоновано виокремлювати 2 рівня таких принципів, а саме загальні та формопрояву, при цьому останні розподілено на 4 групи в залежності від представлених варіантів ідентифікації державного управління бюджетною безпекою). Задля формування методів державного управління бюджетною безпекою проведено аналіз загальних та спеціальних методів державного управління, у наслідок якого виявлено відсутність специфічних методів державного управління бюджетною безпекою зокрема та необхідності уточнення сукупності загальних методів в зв’язку з концептуальними положеннями розвитку державного управління. Оскільки саме методи прямого адміністрування включають методи державного контролю в частині виконання регламентів тощо, умотивовано доповнити їх методом стратегічного аудиту. Щодо спеціальних методів, уточнення та доповнення потребують адміністративні методи за рахунок їх розширення знов таки методом стратегічного аудиту державної політики та стратегічних планів відповідних суб’єктів державного управління. Опрацювання економічних методів в їх широкій інтерпретації, дозволило зробити висновок щодо необхідності внесення до їх сукупності методу бюджетного регулювання. Обґрунтовано в межах науково-аналітичних методів у складі методів економічного аналізу зробити додатковий акцент на методах стратегічного аналізу, що являють собою основу стратегічного управління як інструментів визначення майбутнього розвитку держави. Їх комплексне запровадження дозволить підвищити ефективність державного управління бюджетною безпекою, а отже сприятиме зміцненню фінансових позицій держави.

4. На розбудову методологічної надбудови державного управління бюджетною безпекою сформовано визначення “механізму державного управління бюджетною

безпекою”, під яким пропонується розуміти множину взаємопов’язаних методологічних та організаційних компонентів, які у своєму логічному причинно-наслідковому дієвому зв’язку відбивають власне змістовно-структурне наповнення вищевказаної системи та послідовність вищевказаного процесу в просторі та часі, за допомогою яких здійснюється керівний вплив на бюджетну безпеку. Умотивовано та обґрунтовано виокремлення таких механізмів державного управління бюджетною безпекою в розрізі наступних блоків: “Каркасно-забезпечувального” (ієрархічно-координаційний, інформаційно-комунікаційний); “Функціонально-вузловий” (директивно-функціональний, політико-стратегічний, фінансово-бюджетний); “Соціально-забезпечувальний” (мотиваційно-стимулюючий, морально-етичний, соціально-психологічний). Вперше сформовано модель інтегрального механізму державного управління бюджетною безпекою як формалізоване уявлення про нерозривно об’єднану сукупність різних механізмів державного управління останньою в загальній канві компонентів. Реалізація представлених новацій уможливить формування результативної та ефективної системи державного управління бюджетною безпекою.

5. На подальшу розбудову методологічної надбудови державного управління бюджетною безпекою надано характеристику поняття державна політика в сфері бюджетної безпеки, під яким пропонується розуміти цілеспрямовану, безперервну та організовану діяльність державних інституцій в сфері бюджетної безпеки з метою її досягнення, стабілізації та зростання. Сформовано класифікацію державної політики в сфері бюджетної безпеки за такими ознаками: рівнем бюджету; елементами бюджету; функціями держави; часовим періодом. Визначено принципи державної політики в сфері бюджетної безпеки, зокрема: наукової обґрунтованості; верховенства права та законності; спадковості та безперервності; пріоритетності цілей; повноти охоплення; комплексності; кореляції; синергійності структурних елементів; результативності та ефективності; підзвітності та контролю.

6. В процесі дослідження положень інституалізації в контексті конкретної об’єктної спрямованості запропоновано під інституалізацією державного управління бюджетною безпекою розуміти процес ідентифікації відповідних інститутів, формалізації та систематизації фундаментальних положень, їх зв’язків, комунікацій в межах державного управління бюджетною безпекою зокрема та загалом, в цілому або в контексті відповідного фокусного запиту. На підставі опрацювання чинного вітчизняного нормативно-правового поля проведено інституалізацію державного управління бюджетною безпекою в розрізі суб’єктів прямої управлінської дії та суб’єктів опосередкованої керівної дії. Здійснено пропозиції щодо уточнення повноважень певних суб’єктів державного управління бюджетною безпекою, зокрема: КМУ, СБУ, МФУ, МЕУ, БЕБУ, РПУ. Проведений інституціональний аналіз суб’єктів державного управління бюджетною безпекою дозволив сформувати динамічно-функціональну інституціональну модель державного управління бюджетною безпекою, що демонструє реалізацію загальних та спеціальних функцій державного управління бюджетною безпекою в їх динаміці в межах інституційного середовища останнього. Її побудова сприятиме формування чітких механізмів державного управління бюджетною безпекою, а отже підвищенню ефективності та результативності власне державного управління бюджетною безпекою.

7. Визначено та опрацьовано історичними передумовами та сучасні чинники виникнення державного управління бюджетною безпекою. Проведене історично-

порівняльне та проблемно-хронологічне опрацювання та систематизація інформації щодо розвитку вітчизняного державного управління бюджетною безпекою дозволило запропонувати таку періодизацію розвитку останнього в розрізі етапів та їх елементів їх часового зрізу: початково-попередній етап (VII ст. до н.е. – 1989 р.); установчо-розбудовчий етап (1990 р. – дотепер). Представлена періодизація надає уяву про: етапи зародження та становлення державного управління бюджетною безпекою в Україні, а також безсистемність, непослідовність та фактичну відсутність останнього. В контексті сучасного розвитку проведено оцінку сучасного стану державного управління бюджетною безпекою через визначення власне показників бюджетної безпеки. На підставі опрацювання відповідної статистичної та облікової інформації за останні 11 років визначено нормативно закріплені індикатори бюджетної безпеки, аналіз яких свідчить про невтішний стан бюджетної безпеки. Отримані в процесі дослідження результативні індикативні показники надають змогу визнати сучасний стан державного управління бюджетною безпекою як вкрай незадовільний. На покращення стану державного управління бюджетною безпекою у майбутньому запропоновано доповнення складу бюджетних програм щодо планування та виконання Державного бюджету України за такими КПБКВ: 6491010 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері економічної безпеки”; 6491020 “Підготовка та післядипломна освіта кадрів Бюро економічної безпеки України у закладах вищої освіти”; 6501020 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері національної безпеки”; 6521070 “Наукова та науково-технічна діяльність в сфері державної безпеки”. Запровадження авторських новацій в частині формалізації планування фінансового забезпечення науково-пізнавального та освітнього спрямування діяльності щодо державного управління бюджетною безпекою дозволить забезпечити розвиток її наукового та освітнього підґрунтя, що уможливить не тільки формування її стійких теоретико-методологічних підвалин, а й практичних механізмів її реалізації, надасть можливість підготовки висококваліфікованих кадрів даного профілю.

8. На розвиток оціночно-індикативних інструментів державного управління бюджетною безпекою здійснено: розширення існуючої нормативної системи індикаторів бюджетної безпеки шляхом включення до неї показників відношення обсягу наданих трансфертів з державного бюджету до ВВП, рівня тінізації доходів зведеного бюджету, рівня виконання видаткової частини зведеного бюджету, а також сформовано значення індикаторів для нормування та вагових коефіцієнтів для розрахунку субіндексів бюджетної безпеки. Їх запровадження дозволить здійснити необхідні корективи в методиці розрахунку бюджетної безпеки, враховуючи її супідрядність, задля забезпечення функціональної точності та факторної достовірності отриманого результативного показника рівня бюджетної безпеки.

9. З метою розбудови ієрархічно-координаційного механізму в межах державного управління бюджетною безпекою умотивовано формування останнього здійснити в розрізі суб’єктів державного управління бюджетною безпекою через встановлення між ними відповідних управлінських зв’язків. В контексті об’єкту дослідження з метою вирішення вказаного завдання ідентифіковано та доповнено управлінські зв’язки Президента України, ВРУ, РНБОУ, КМУ, СБУ, БЕБУ, РПУ та інших суб’єктів державного управління бюджетною безпекою. На підставі цього розроблено ієрархічно-координаційних механізм державного управління бюджетною безпекою в розрізі трьох видів управлінських зв’язків: субординаційних, координаційних, реординаційних, а також сформовано канву його



компонентів. Задля розбудови базових положень інформаційно-комунікаційного механізму державного управління бюджетною безпекою розвинуто класифікацію інформаційних потоків управлінської інформації та визначено ключові формуючі ознаки, сформовано та реалізовано етапи такої розбудови, що дозволило сформовано інформаційно-комунікаційний механізм державного управління бюджетною безпекою з відповідною канвою компонентів. На основі запропонованих та сформованих цільових інструментальних сегментів (підготовка, перепідготовка, самопідготовка), розбудовано соціально-психологічний механізм державного управління бюджетною безпекою, що включає: керівні органи процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою; учасники процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою за видами освіти; канву компонентів. Запровадження розроблених механізмів сприятиме розбудові та наступному упорядкуванню управлінських зв'язків, уможливить створення науково-обґрунтованих, оптимальних та вивірених інформаційних зв'язків прямої та зворотної дії, забезпечить створення свідомої логічно кумулятивної вікової інформаційної основи для активної участі громадськості у державному управлінні бюджетною безпекою в межах державного управління бюджетною безпекою.

10. З метою розбудови функціонально-вузлових механізмів державного управління бюджетною безпекою запропоновано під прийняттям державно-управлінських рішень щодо бюджетної безпеки розуміти науково-обґрунтований процес формування професійної результативної відповіді суб'єктами управління бюджетною безпекою на фактичну або прогнозну ситуацію щодо бюджетної безпеки в країні в умовах альтернативності вибору з послідовним її правничим заключенням. Згідно визначення рекомендовано виокремлювати поточні та довгострокові державно-управлінські рішення в сфері бюджетної безпеки. Сформовано стадії процесу прийняття управлінських рішень в сфері державного управління бюджетною безпекою загалом, на підставі чого розбудовано постадійно-поетапний порядок прийняття управлінських рішень в межах директивно-функціонального, політико-стратегічного та фінансово-бюджетного механізмів. Умотивовано на реалізацію вказаних механізмів визначення: ризиків та загроз, їх чинників, діапазону ранжування індикативних показників бюджетної безпеки, а також рівнів відповідальності (покарання) посадових осіб-виконавців державних управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки. Сформовано комплексний функціонально-вузловий механізм державного управління бюджетною безпекою з відповідною канвою компонентів в розрізі його складових: директивно-функціонального, політико-стратегічного, фінансово-бюджетного механізмів. Він передбачає ідентифікацію ситуаційного та консервативного поля стадій та етапів прийняття державних управлінських рішень щодо бюджетної безпеки, а також суб'єктної участі щодо кожного з етапів останнього. Запровадження у практику державного управління бюджетною безпекою розробленого комплексного функціонально-вузлового механізму, що включає у вигляді компонентів директивно-функціональний, політико-стратегічний та фінансово-бюджетний механізми, дозволить здійснювати підготовку, формування, легітимізацію та реалізацію державно-управлінських рішень в сфері бюджетної безпеки на принципово новому науково-обґрунтованому рівні з максимальною результативністю та ефективністю.

11. На підставі критичного аналізу представлених позицій запропоновано сукупність чинників бюджетної безпеки, що дозволило сформувати класифікацію загроз

бюджетної безпеки за такими ознаками: джерело виникнення; сфера спричинення; причини; сфера виникнення; масштаб; форма прояву; рівень бюджетної системи; об'єкт в структурі бюджетів; значущість щодо бюджету; ступінь небезпеки; рівень втрат бюджету; характер бюджетних втрат; періодичність; можливість оцінювання; кореляції до індикативних показників бюджетної безпеки; можливість передбачення та упередження; ймовірність; структура; відкритість інформації. На підставі запропонованої класифікації загроз, зокрема ознаки “значущість щодо бюджету” сформовано логічну кореляцію індикаторів бюджетної безпеки та відповідних ризиків. Рекомендовано до застосування такі методи реагування на ризики бюджетної безпеки: метод уникнення ризику зниження бюджетної безпеки, метод скорочення ризику зниження бюджетної безпеки, метод трансформації ризиків зниження бюджетної безпеки та метод компенсації ризиків зниження бюджетної безпеки.

12. В процесі розгляду положень бюджетної політики запропоновано внести відповідні зміни до Бюджетного кодексу України щодо: складу Бюджетної декларації, положень з управління бюджетною безпекою, контролю за дотриманням законодавства, відповідальності за порушення дисципліни в межах державного управління останньою. На підставі опрацювання положень Бюджетної декларації на 2020-2022 р.р. умотивовано розбудову і структуру та сформовано окремий її розділ “Оцінка бюджетних загроз та ризиків та їх вплив на показники державного бюджету”. Реалізація на практиці запропонованих положень уможливить в короткі терміни запровадити механізми державного управління бюджетною безпекою, а отже укріпити позиції Державного та місцевих бюджетів України, що сприятиме не тільки посиленню стійкості сектору загального державного управління, а й державній/національній безпеці загалом. Орієнтуючись на сучасні підходи до стратегічного державного управління, запропоновано під державним стратегічним управлінням бюджетною безпекою розуміти підсистему державного управління бюджетною безпекою, що призвана забезпечити стратегічний розвиток бюджетної безпеки через формування довгострокових цілей і завдань, заходів з досягнення такого розвитку за наявності системи забезпечення їх реалізації. Умотивовано необхідність формування Концепції фінансової безпеки України як підґрунтя Стратегії фінансової безпеки нашої країни, а також виокремлення в межах неї розділу щодо бюджетної безпеки з такими структурними компонентами: опис сучасного стану бюджетної безпеки з вказівкою причин такого стану; здійснені кроки на досягнення наміченого Бюджетною декларацією за минулі до Концепції роки рівня бюджетної безпеки; сукупність кроків на забезпечення розвитку бюджетної безпеки; ефект від реалізації вказаних кроків. Аналіз стратегічних діючих та проектних документів в сфері національної та економічної безпеки засвідчив потребу їх доповнення позиціями щодо стратегічного управління бюджетною безпекою. На виконання цього завдання сформовано та запропоновано зміни до проекту Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року та Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки.

13. На підставі опрацювання підходів до визначення поняття “стратегічний аудит” запропоновано під “стратегічним аудитом державної політики в сфері бюджетної безпеки” розуміти елемент державного управління, функціональна спрямованість якого полягає в попередньому обстеженні та фактичному контролі державного управління в сфері бюджетної безпеки, який здійснюється шляхом опрацювання державних стратегічних рішень та стратегій розвитку щодо забезпечення бюджетної безпеки на предмет їх

дієздатності, оптимальності, відповідності, ефективності та фактичного виконання з метою виявлення та оперативного коригування проблемних позицій. На розбудову основ стратегічного аудиту державної політики в сфері бюджетної безпеки, запропоновано сукупність теоретико-методологічних засад стратегічного аудиту державної політики в сфері бюджетної безпеки, що включає: предмет; об'єкт; мету; специфічні функції та принципи; напрями; методи; організаційні етапи. Їх практична реалізація підвищить ефективність планування та прогнозування в межах державного управління бюджетною безпекою.

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

### **Монографія**

1. Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою: монографія. Житомир: Вид. О.О. Євенок. 2021. 436 с. (18 друк. арк.).

### **Статті у наукових періодичних виданнях інших держав:**

2. Grytsyshen D., Svirko S., Yaremchuk I. Preliminary state audit of the accounting chamber as a tool for prevention of economic criminality in the general government sector. *SOCIOWORLD-SOCIAL Research & Behavioral Sciences*. 2020. Volume 02. Issue 02. P. 4-12. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: встановлено напрями розширення контрольної діяльності Рахункової палати в сфері бюджетної безпеки.*

3. Svirko S. Public security in the context of the objective attention of public administration: a conceptual analysis. *SOCIOWORLD-SOCIAL Research & Behavioral Sciences*. 2021. Volume 04. Issue 02. P. 24-28. (0,5 друк. арк.).

4. Svirko S., Hordiienko L., Trosteniuk T., Andrusiv U., Rudnychenko S. and Cherchata A. Management accounting in state institutions of higher education as an element of the implementation mechanism of the sustainable development goals of Ukraine. *Growing Science. Accounting, An international journal* (Scopus). 2021. Volume 7. Issue 6. pp. 1425-1434. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: сформовано підходи до побудови результативних показників діяльності за програмно-цільового методу планування та виконання бюджетів.*

### **Статті у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз:**

5. Євдокимов В.В, Свірко С.В., Супрунова І.В. Ідентифікація складових державної безпеки як об'єктів державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 12. URL: [http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12\\_2020/6.pdf](http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/6.pdf) (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано складові державної безпеки.*

6. Свірко С.В., Супрунова І.В. Тіньова економіка як загроза бюджетній безпеці: напрями дії державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: [http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8\\_2020/4.pdf](http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/8_2020/4.pdf) (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: ідентифіковано чинники бюджетної безпеки в контексті її загроз.*

7. Свірко С.В., Тарасова Т.О. Державне управління в сфері бюджетної безпеки в контексті модернізації системи управління державними фінансами України: механізми, напрями, завдання. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2020. №4. Т. 2. С. 294-308. (0,6 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано стан розбудови бюджетної безпеки в системі управління державними фінансами.*

8. Свірко С.В., Тарасова Т.О. Бюджетна безпека: місце та роль в сучасному механізмі державного управління. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2021. №1. С. 257-273. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: встановлено роль бюджетної безпеки в сучасному суспільстві.*
9. Свірко С.В., Тарасова Т.О. Державна політика як інструмент державного управління бюджетною безпекою. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2021. №2. С. 54-69. (0,8 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: надано визначення поняття “державна політика в сфері бюджетної безпеки” та сформовано її класифікацію.*
10. Свірко С.В., Тарасова Т.О. Інституалізація державного управління в сфері бюджетної безпеки: суб'єктне оновлення. *Проблеми економіки*. 2021. №2 (48). С. 56-62. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено інституалізацію державного управління бюджетною безпекою в контексті суб'єктів останнього.*
11. Свірко С.В. Механізм державного управління бюджетною безпекою: конструювання категорії. *Актуальні проблеми економіки*. 2020. №9. С. 125-131. (0,5 друк. арк.).
12. Свірко С.В. Стратегічний рівень державного управління бюджетною безпекою: сучасне бачення та перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №1. С. 133-140. (0,6 друк. арк.).
13. Свірко С.В. Бюджетна безпека як ланцюговий елемент складових державної безпеки: державно-управлінські аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=2079> (0,78 друк. арк.).
14. Євдокимов В.В., Свірко С.В. Бюджетний кодекс України як основний інструмент нормативно-правового супроводу державного управління бюджетною безпекою. *Наукові перспективи*. 2020. №3. С. 191-203. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано положення Бюджетного кодексу України на предмет регламентування питань бюджетної безпеки.*
15. Свірко С.В., Яремчук І.М. Рахункова палата України як суб'єкт реалізації державної політики в сфері бюджетної безпеки. *Наукові перспективи*. 2020. №5. С. 373-385. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: доведено необхідність включення Рахункової палати до складу суб'єктів державного управління бюджетною безпекою.*
16. Свірко С.В. Стратегічний аудит державної політики в сфері бюджетної безпеки. *Наукові перспективи*. 2020. №4. С. 171-183. (0,8 друк. арк.).
17. Свірко С.В. Аксиоматизація бюджетної безпеки на шляху формалізації її системи державного управління. *Наукові перспективи*. 2020. №6. С. 406-416. (0,6 друк. арк.).
18. Свірко С.В. Державне управління в сфері бюджетної безпеки: ризики та методи реагування. *Наукові перспективи*. 2021. №1. С. 394-405. (0,7 друк. арк.).
19. Свірко С.В. Концептуалізація державного управління в сфері бюджетної безпеки. *Наукові перспективи*. 2021. №2. С. 377-388. (0,7 друк. арк.).
20. Свірко С.В. Методологічні положення державного управління бюджетною безпекою. *Наукові перспективи*. 2021. № 3. С. 332-342. (0,68 друк. арк.).
21. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Публічні закупівлі в умовах реформування системи управління державними фінансами: аналітичний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. №7. URL: [http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7\\_2019/5.pdf](http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/5.pdf). (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок*

здобувача: проаналізовано вплив публічних закупівель на управління бюджетною безпекою.

22. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Бюджетна безпека як об'єкт аналітичних досліджень в умовах реформування системи управління місцевими бюджетами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №24. С. 129-134. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано первинні теоретичні засади державного управління бюджетною безпекою.*

23. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Яремчук І.М. Попередній аудит як запорука ефективного управління публічними коштами та іншим майном, що перебуває у державній власності. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(92). С. 42-55. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено напрями державного аудиту в контексті управління бюджетними коштами як основним елементом бюджетної безпеки.*

24. Грицишен Д.О., Свірко С.В., Супрунова І.В. Інституалізація державної фінансово-контрольної діяльності як інструменту бюджетної безпеки країни. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. №2 (96). С. 77-84. (0,9 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: сформовано основні кластери інституалізації державної фінансово-контрольної діяльності в контексті державного управління бюджетною безпекою.*

25. Євдокимов В.В., Свірко С.В., Тарасова Т.О. Обґрунтування понятійної основи та структури державної безпеки як об'єкту державного управління. *Технологічний аудит та резерви виробництва*. 2021. №4/4 (60). С. 46-51. (0,7 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: ідентифіковано складові державної безпеки.*

#### **Публікації у збірниках матеріалів конференцій:**

26. Свірко С.В., Барановська Т.В. Бюджетна безпека як об'єкт державного управління. *Матеріали Міжнародного форуму “Публічне управління та інновації”* (м. Львів, 20-21 травня 2021 р.). Львів, 2021. С. 52-56. (0,24 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: сформовано визначення поняття “бюджетна безпека”.*

27. Свірко С.В. Реформування бюджетного обліку як запорука модернізації системи управління державними фінансами України. Роль і місце бухгалтерського обліку, контролю й аналізу в розвитку економічної науки та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3-4 квітня 2014 р.). Київ, 2014. С. 215-218. (0,25 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено напрями розвитку бюджетного обліку як інформаційного забезпечення управління бюджетною безпекою.*

28. Свірко С.В., Супрунова І.В. Фінансова та бюджетна звітність як базова інформаційна основа аналітичної оцінки управління місцевими бюджетами. Розвиток інтегрованої звітності підприємств: тези виступів Міжнар. наук. конф. (м. Житомир, 4-5 жовтня 2019 р.). Житомир, 2019. С. 166-167. (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено роль звітності з виконання місцевих бюджетів в управлінні бюджетною безпекою.*

#### **Інші праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:**

29. Єфименко Т.І., Левицька С.О., Ловінська Л.Г., Свірко С.В. Бухгалтерський облік та фінансовий контроль – складові інформаційного підґрунтя євроінтеграційних процесів в Україні: У 4 т. Київ: НДФІ, 2007. Т. 3: Бухгалтерський облік і звітність установ та організацій державного сектору в Україні: напрями та перспективи розвитку: монографія. С. 53-286, 389-477

(19,4 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено роли бюджетного обліку в управлінні державними фінансами.*

30. Єфіменко Т.І., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Ярошенка Ф.О. Інформаційне забезпечення управління державними фінансами: у 2 т. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», Т.І. Стандартизація бюджетного обліку як інструмент модернізації державних фінансів України: монографія. 2010. С. 7-50. (4 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено роль бюджетного обліку в розбудові державних фінансів та стійкості державного бюджету.*

31. Єфіменко Т.І., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Ярошенка Ф.О. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України: у 4 т. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління», Т. 1: Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ: монографія. 2011. С. 765-783. (1 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено історичне дослідження розвитку державних фінансів та бюджету в контексті стандартизації бюджетного обліку.*

32. Єфіменко Т.І., Ловінська Л.Г., Свірко С.В., Ярошенка Ф.О. Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України : у 4 т. Київ: ДННУ «Акад. фін. управління». Т. 2: Бюджетна стратегія і Державний бюджет 2012: збалансованість, прозорість, реалістичність: монографія. 2011. С. 744-764 (1 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано залежність стійкості державного бюджету від прозорості бюджетної звітності.*

Ловінська Л.Г., Свірко С.В. Сушко Н.І. Бухгалтерський облік і контроль державного сектору в умовах модернізації управління державними фінансами: у 2 т. Київ: ДННУ «Акад.фін.управління», Т. 1: Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі відповідно до міжнародних: монографія. 2013. С. 9-125. (4 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проаналізовано бюджетне законодавство та його подальший розвиток в умовах реформування управління державними фінансами.*

Свірко С.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток державних фінансів України в умовах євроінтеграції. *Вчені записки.* 2015. Вип. 17. С. 162-167. (0,7 друк. арк.).

35. Свірко С.В. Бюджетний кодекс України як базовий елемент нормативного забезпечення вітчизняного бюджетного обліку. *Незалежний аудитор.* 2013. Вип. 3(5). С. 29-35. (0,7 друк. арк.).

36. Свірко С.В., Фаріон А.І. Побудова системи рахунків бухгалтерського бюджетного обліку в умовах формування інтегрованого інформаційного забезпечення управління державними фінансами України. *Незалежний аудитор.* 2013. Вип. 4 (II). С. 19-27. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено умови стійкості державних фінансів та державного бюджету.*

37. Свірко С.В. Сучасний розвиток системи управління державними фінансами України: обліковий сегмент в забезпеченні інноваційно-інвестиційного вектору спрямування. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки.* 2018. Вип. 1 (83). С. 56-65. (1 друк. арк.).

38. Свірко С.В., Кузьмінський Б.Ю. Державні фінанси України: ретроспективний погляд крізь обліковий аспект. *Незалежний аудитор.* 2015. № 12 (II). С. 21-32. (1,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: проведено історичний екскурс розвитку державних фінансів України.*

39. Свірко С.В., Кузьмінський Б.Ю. Державні фінанси України: визначальні вектори,

результати та проблеми розвитку. *Незалежний аудитор*. 2015. №13 (III). С. 24-31. (1 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: ідентифіковано загрози державним фінансам України*.

40. Grytsyshen D.O., Svirko S.V., Suprunova I.V. Public procurement as an object of analysis in the context of reforming the system of public finance management. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр.* 2018. Вип. 3 (41). С. 25-32. (0,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: визначено проблемні позиції державного бюджету та державних фінансів України*.

41. Свірко С.В. Предметна сфера та об'єктний склад бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 3(81). С. 31-44. (1,5 друк. арк.). *Особистий внесок здобувача: ідентифіковано основні засади суб'єктів сектору загального управління в контексті розвитку державних фінансів та стійкості бюджетів*.

## АНОТАЦІЯ

**Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою України. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню наукового завдання розбудови теоретико-методологічних положень та практичних механізмів державного управління бюджетною безпекою в Україні.

Опрацьовано характеристику бюджетної безпеки, сформовано модель нормативного забезпечення її державного управління, розроблено пропозиції на доповнення нормативних актів. Розкрито сутність державного управління бюджетною безпекою, розвинуто його функції, принципи, методи. Обґрунтовано виокремлення механізмів державного управління бюджетною безпекою за блоками: “Каркасно-забезпечувальним” (ієрархічно-координаційний, інформаційно-комунікаційний); “Функціонально-вузловим” (директивно-функціональний, політико-стратегічний, фінансово-бюджетний); “Соціально-забезпечувальним” (мотиваційно-стимулюючий, морально-етичний, соціально-психологічний).

Вперше сформовано модель інтегрального механізму державного управління бюджетною безпекою як формалізоване уявлення про нерозривно об'єднану сукупність різних механізмів державного управління останньою в загальній канві компонентів. Надано характеристику поняття державна політика в сфері бюджетної безпеки, сформовано її класифікацію та принципи. Проведено інституалізацію державного управління бюджетною безпекою в розрізі суб'єктів прямої та опосередкованої керівної дії. Сформовано періодизацію розвитку вітчизняного державного управління бюджетною безпекою. Проведено оцінку сучасного стану державного управління бюджетною безпекою через визначення власне показників бюджетної безпеки, а також розширено систему індикаторів бюджетної безпеки.

Розроблено ієрархічно-координаційних механізм державного управління бюджетною безпекою в розрізі трьох видів управлінських зв'язків: субординаційних, координаційних, реординаційних. Розвинуто класифікацію інформаційних потоків управлінської інформації та сформовано інформаційно-комунікаційний механізм державного управління

бюджетною безпекою з відповідною канвою компонентів. Розбудовано порядок прийняття управлінських рішень в межах директивно-функціонального, політико-стратегічного та фінансово-бюджетного механізмів та сформовано комплексний функціонально-вузловий механізм державного управління бюджетною безпекою з відповідною канвою компонентів. Розроблено класифікацію загроз бюджетної безпеки, а також сформовано логічну кореляція індикаторів бюджетної безпеки та відповідних ризиків. Сформовано соціально-психологічний механізм державного управління бюджетною безпекою, що включає: керівні органи процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою; учасники процесу підготовки громадської спільноти в сфері державного управління бюджетною безпекою за видами освіти; канву компонентів.

Розроблено зміни до Бюджетного кодексу України, Бюджетної декларації на 2020-2022 р.р., проекту Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року та Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Розбудовано теоретико-методологічні положення стратегічного аудиту державної політики в сфері бюджетної безпеки.

**Ключові слова:** бюджетна безпека, механізми державного управління, державне управління бюджетною безпекою, бюджетна система, бюджетний процес, бюджетні механізми.

### ABSTRACT

**Svirko S.V. Budget security public administration mechanisms in Ukraine. – Manuscript.**

Dissertation for obtaining the academic degree of doctor in public administration on 25.00.02 – public administration mechanisms specialty. The Black Sea national university named after Petro Mohyla, Mykolaiv, 2021.

The dissertation is dedicated to resolving a scientific task aimed at development of theoretical and methodological statements and practical mechanisms of budget security public administration in Ukraine.

The budget security characteristics have been elaborated in the context of public administration object attention and its definition has been given, the characteristics, classification, functions and tasks have been determined. The classification grouping of regulations in the field of managerial influence on budget security has been suggested. It presupposes the separation of four interconnected regulation blocks. Amendments proposals to the basic regulations have been defined and developed.

Terminological identification of “budget security public administration” notion has been performed, the idea of its quadrilateral form manifestation has been revealed, the features, elements and components of such form manifestation have been identified. The functions of budget security public administration have been defined as a system of two-dimensional content-target elements of the governing influence by the relevant budget security public administration entities with their aggregate being formed.

The principles division of the latter into the principles of its methodology and organization have been provided. The principles of public administration methodology have been taken as a basis, expanding them with specific principles (complex form of manifestation; intersectoral wideness; multidisciplinary competence; information efficiency). A set of budget security public administration organizational principles have been formed. The analysis of public administration



methods has been carried out and their expansion by means of strategic audit methods, budget regulation has been encouraged.

“Public administration of budget security mechanisms” definition has been given. The separation of such public administration of budget security mechanisms in scope of the following blocks: “Framework-providing” (hierarchical and coordination, informational and communication); “Functional-nodal” (directive and functional, political and strategic, financial and budgetary); “Social security” (motivational and stimulating, moral and ethical, social and psychological) has been explained. An integrated mechanism of public administration of budget security as a formalized idea of an inextricably linked set of different public administration mechanisms, the latter in the general outline of components, has been developed.

The characteristic of the state policy concept in the field of budget security is provided. The classification of the state policy in the field of budget security is formed. The principles of the state policy in the field of budget security are defined. The institutionalization of budget security public administration in the field of direct and indirect management activity of the entities has been carried out. Proposals have been made in order to clarify the powers of certain budget security public administration subjects such as: the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, the Bureau of Economic Security of Ukraine, the Accounting Chamber of Ukraine. A dynamic and functional institutional model of budget security public administration has been created.

The historical research of domestic budget security public administration has been conducted and its dating back has been made. The assessment of the current budget security public administration condition through determination of the actual budget security indicators has been performed. The analysis of financial support of individual security entities such as the National Security and Defense Council of Ukraine and the Security Service of Ukraine has been made.

The composition supplement of budget programmes as for the planning and implementation of the State Budget of Ukraine has been suggested. The system of budget security indicators has been expanded and, in addition, the indicators rationing value and the weighting coefficient for calculating budget security sub-indexes have been defined.

The hierarchical and coordination mechanism of budget security public administration in scope of three types of administrative relations has been developed as follows: subordination, coordination and reordination. The outline of its components has been shaped. The classification of information flows of management information through its supplement with the signs and corresponding groupings according to the types of information, accessibility and appointment has been developed. The information and communication mechanism of budget security public administration with the corresponding components outline has been provided.

The stages of making managerial decisions process in the field of budget security public administration as a whole have been outlined. The stages ensure the step-by-step procedure of making managerial decisions in scope of directive and functional, political and strategic, financial and budget mechanisms. The complex functional and nodal mechanism of budget security public administration with the corresponding components outline in scope of its components has been developed: directive and functional, political and strategic, financial and budgetary mechanisms. The number of budget security factors has been proposed leading to the budget security threats classification development. In addition, the logical correlation of budget security indicators and related risks have been outlined.

The social and psychological mechanism of budget security public administration has been developed including the governing bodies involved into public community training in the field of budget security public administration; the public community training participants in the field of budget security public administration according to the type of education and the outline components.

The appropriate amendments to the Budget Code of Ukraine, the Budget Declaration for 2020-2022 has been suggested and made in the process of the budget policy provisions review.

The development of Financial Security Concept of Ukraine has been stated, changes to the draft Strategy of Economic Security for the period up to 2025 and the Strategy of Reforming the Public Financial Management System for 2017-2020 have been proposed and made. Theoretical and methodological provisions of the state policy strategic audit in the field of budget security have been developed.

**Key words:** budget security, public administration mechanisms, budget security public administration, budget system, budget process, budget mechanisms.

Підписано до друку 06.08.2021 р. Формат 60x90x 1/16

Папір друкарський. Друк офсетний

Гарнітура Time New Roman. Ум. друк.арк. 1,9

Тираж 100. Зам. № 216

Відруковано з готових оригіналів-макетів автора

У Державному університеті «Житомирська політехніка»

1005, Україна, м. Житомир, вул. Чуднівська, 103

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи

ЖТ № 08 від 26.03.2004 р.